

Nr 100

Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.; given Stockholms slott den 26 mars 1971.

Kungl. Maj:t vill härmed, under åberopande av bilagda utdrag ur statsrådsprotokollet över justitieärenden och lagrådets protokoll, föreslå riksdagen att bifalla de förslag om vars avlåtande till riksdagen föredraganden hemställt.

Under Hans Maj:ts
Min allernådigste Konungs och Herres frånvaro
enligt Dess nådiga beslut:

BERTIL

LENNART GEIJER

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås att åklagares möjligheter att besluta om åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken och enligt 1 § lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare vidgas något. Vidare föreslås, att vårdnadshavare som hörs i rättegång i brottmål skall få rätt till ersättning enligt de bestämmelser som gäller för vittne.

De nya bestämmelserna är avsedda att träda i kraft den 1 juli 1971.

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas i fråga om rättegångsbalken
dels att 20 kap. 7 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas en ny paragraf, 21 kap. 11 §, av nedan
 angivna lydelse.

20 kap.

7 §¹

Åklagare må besluta att icke tala å brott:

1. om det är *uppenbart*, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter icke skulle komma att ådömas och att den misstänktes lagföring ej *är* påkallad ur allmän synpunkt; eller

1. om det *kan antagas*, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter icke skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring ej *finnes* påkallad ur allmän synpunkt; eller

2. om brottet förövats, innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott, och det är *uppenbart*, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse; eller

3. om det i annat fall av särskilda skäl är *uppenbart*, att påföljd ej erfordras för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och att det med hänsyn till omständigheterna ej heller eljest är påkallat, att åtal väckes; eller

4. om brottet *uppenbarligen* begåtts under inflytande av sådan själslig abnormitet, som avses i 33 kap. 2 § brottsbalken, samt sluten psykiatrisk vård eller vård i vårdhem eller specialistsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda kommer till stånd utan lagföring och åtal ej är påkallat av särskilda skäl.

Beslut jämlikt första stycket 3 må meddelas endast av riksåklagaren.

Beslut att ej tala å brott må återkallas, om tillräckliga skäl för beslutet ej längre finnas föreliggande.

Närmare föreskrifter om beslut att ej tala å brott meddelas av Konungen.

21 kap.

11 §

Vårdsnadshavare som höres enligt 1 § äger rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat. Ersättningen skall gäldas av statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1971.

¹ Senaste lydelse av 20 kap. 7 § 1967:943.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare**

Härigenom förordnas, att 1 och 9 §§ lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha nedan angivna lydelse.

1 §

Har brott begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, må, utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att ej tala å brottet,

om den underårige ställes under övervakning jämlikt 26 § barnavårdslagen, omhändertages för samhällsvård enligt 29 § sagda lag eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd *erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning* samt det med skäl kan antagas att härigenom vidtages vad som är lämpligast för hans tillrättaförande, eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Har brott begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, må, utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att ej tala å brottet,

om den underårige ställes under övervakning jämlikt 26 § barnavårdslagen, omhändertages för samhällsvård enligt 29 § sagda lag eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd *blir föremål för annan hjälp- och stödåtgärd* samt det med skäl kan antagas att härigenom vidtages vad som är lämpligast för hans tillrättaförande, eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Åtal skall dock väckas, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

9 §¹

Ej må den som icke fyllt tjugo år dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse, med mindre den som har vårdnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet.

Innan någon som är under tjugoett år dömes till påföljd som avses i första stycket skall den som utfört personundersökning i målet höras, om skäl äro därtill.

Vårdnadshavare som höres enligt första stycket äger rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat. Ersättningen skall gäldas av statsverket.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1971.

¹ Senaste lydelse 1969:163.

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 12 mars 1971.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASP-LING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, ODHNOFF, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LIDBOM, CARLSSON.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter fråga om *ändring i rättegångsbalkens bestämmelser om åtalsunderlåtelse m. m.* och anför.

1. Inledning

Bestämmelser om åtalsunderlåtelse finns bl. a. i 20 kap. 7 § RB och i 1 § lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (1964 års lag). Enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 kan åklagare besluta att inte väcka åtal i fråga om mindre allvarliga brott. Vidare har åklagare möjlighet att vid brottskonkurrens underlåta åtal för något eller några brott (p. 2). Åtal får även underlätas oavsett brottets svårighetsgrad i vissa undantagsfall som har samband med bestämmelserna om påföljdseftergift (p. 3). Vidare finns det möjligheter att undvika åtal mot psykiskt abnorma gärningsmän (p. 4).

Reglerna om åtalsunderlåtelse i 1964 års lag ger möjlighet att — utöver vad som följer av RB — underlåta åtal för brott som begåtts av den som fyllt 15 men inte 18 år. Det förutsätts antingen att brottet uppenbarligen har skett av okynne eller förhastande eller att den underårige utan lagföring erhåller sådan vård som är lämpligast för hans tillrättaförande. I lagen nämns bl. a. övervakning eller samhällsvård enligt barnavårdslagen. Även mindre ingripande åtgärder än de nu nämnda kan vara tillräckliga för att åtalsunderlåtelse skall få beslutas. Lagen innehåller ingen begränsning i fråga om kretsen av brott men det föreskrivs, att åtal skall väckas om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Under senare tid har vissa förslag väckts som gäller åtalsreglerna och därmed sammanhängande frågor. Sålunda har riksåklagaren (RÅ)

genom skrivelse den 24 februari 1969 föreslagit ändringar i reglerna om åtalsunderlåtelse i 20 kap. 7 § RB i syfte att vidga möjligheterna att underlåta åtal vid mindre allvarlig brottslighet och vid brott som begåtts av psykiskt abnorma. Svenska kommunförbundet och RÅ har i skrivelse den 20 februari 1969 hemställt om en allmän översyn av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse i 1964 års lag. Vidare har justitieombudsmannen (JO) i skrivelse den 9 maj 1969 anhängit att frågan om vårdnadshavares rätt till ersättning för inställelse vid domstol i vissa fall tas upp till prövning.

Genom beslut den 27 november 1970 har chefen för justitiedepartementet bemyndigats tillkalla sakkunniga för utredning av frågan om underlåtande av åtal m. m. (Ju 1970: 63). Vissa frågor har dock ansetts vara så angelägna att de redan nu bör tas upp till behandling. Hit hör frågan om åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare vid mindre allvarlig brottslighet. Dessa frågor har tagits upp i en departementspromemoria (Ju 1970: 26). I promemorian behandlas även frågan om ersättning till vårdnadshavare och personundersökare för inställelse vid domstol. Lagförslagen i promemorian torde få fogas till statsrådsprotokollet i detta ärende som *bilaga 1*.

Yttranden över promemorian har efter remiss avgetts av justitiekanslern (JK), RÅ, Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, rikspolisstyrelsen, socialstyrelsen, länsstyrelserna i Malmöhus och Örebro län, JO, samarbetsorganet för åtgärder mot ungdomsbrottsligheten, socialutredningen, Föreningen Sveriges tingsrättsdomare, Föreningen Sveriges statsåklagare, Föreningen Sveriges åklagare, Föreningen Sveriges länspolischefer, Föreningen Sveriges polismästare, Sveriges advokatsamfund och Svenska kommunförbundet.

Yttranden har överlämnats av RÅ från överåklagarna i Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt samt från cheferna för länsåklagarmyndigheterna i Uppsala, Östergötlands, Värmlands och Kopparbergs län, samt av länsstyrelsen i Malmöhus län från polismyndigheterna i Malmö och Helsingborg.

2. Gällande ordning m. m.

2.1 Åtalsunderlåtelse vid mindre allvarliga brott

Enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB kan åklagaren underlåta åtal om det är uppenbart, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och att den misstänktes lagföring inte är påkallad ur allmän synpunkt.

Före 1965 gällde som förutsättning för beslut att inte åtala enligt denna punkt att på brottet inte kunde följa svårare straff än böter och att lagföring inte var påkallad ur allmän synpunkt. Syftet med bestämmelsen har av processlagberedningen angetts vara att skapa möjlighet att efterge åtal vid ringare brott, särskilt vid smärre förseelser mot ordningsbestämmelser o. d. Ett undantagslöst beivrande av varje sådant brott har inte ansetts betingat av straffrättsskipningens ändamål (SOU 1938: 44 s. 257).

I sin nuvarande lydelse ger bestämmelsen åklagaren rätt att underlåta åtal även om fängelse ingår i straffskalan. Enligt föredragande departementschefen (prop. 1964: 10 s. 131) borde i allmänhet krävas, utöver att brottet skall synas ringa, att omständigheter föreligger, som kommer den aktuella gärningen att te sig mindre straffvärd i jämförelse med de flesta andra, som faller under straffbudet. Sådana ringa fall, som åsyftas med regeln, kunde förekomma inte blott då enbart böter ingår i straffskalan utan även då jämte böter är stadgat frihetsstraff. Departementschefen anförde vidare att det även efter utvidgningen endast skulle kunna komma i fråga att tillämpa bestämmelsen beträffande lagöverträdelser av föga allvarlig beskaffenhet. Kravet att det skall vara uppenbart att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas, innebär att det skulle vara helt klart att endast böter kan komma i fråga. Förelåg någon tvekan om att annat än böter skulle ådömas, fanns inte förutsättning för tillämpning av regeln. En så begränsad utvidgning som det här var fråga om skulle enligt departementschefens mening innebära väsentliga kriminalpolitiska fördelar.

I utlåtande över förslaget underströk lagrådet, att underlåtenhet att åtala borde vara utesluten, då det kunde antas att vid lagföring skulle ådömas visserligen endast böter men höga böter. I sådant fall kunde det inte — som förutsatts i motiven — sägas vara fråga om ringa brott eller lagöverträdelser av föga allvarlig beskaffenhet och lagföring måste alltså te sig påkallad ur allmän synpunkt.

Särskilda bestämmelser gäller i fråga om åklagares behörighet att meddela åtalsunderlåtelse enligt punkten 1. Enligt 21, 33 och 40 §§ åklagarinstruktionen (1964: 739) ankommer det i princip på statsåklagare att besluta att inte åtala, om svårare straff än böter är föreskrivet för brottet.

Totalt meddelades under 1965 8 254 personer åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. Motsvarande siffror 1966 var 9 784, 1967 9 680 och 1968 6 572.

Åklagarnas praxis beträffande vissa lindrigare brott framgår av följande siffror från 1967 och 1968.

Brott	Dömda till böter		Åtalsunderlåtelse	
	1967	1968	1967	1968
Misshandel (ringa fall, 3: 5 BrB)	2 041	1 987	4	28
Hemfridsbrott och olaga intrång (4: 6 BrB)	280	319	1	23
Ofredande (4: 7 BrB)	734	781	7	7
Snatteri (8: 2 BrB)	7 214	6 691	96	61
Egenmäktigt förfarande (8: 8 BrB)	1 328	1 552	35	35
Bedrägligt beteende (9: 2 BrB)	1 246	1 287	6	12
Häleri (ringa fall, 9: 6 BrB)	364	381	17	8
Häleriförseelse (9: 7 BrB)	252	239	1	—
Undandräkt (10: 2 BrB)	67	59	2	—
Olovligt brukande (10: 7 BrB)	145	136	2	—
Fyndförseelse (10: 8 BrB)	21	15	—	4
Skadegörelse (12: 1 BrB)	800	944	5	9
Åverkan (12: 2 BrB)	370	347	6	11
Allmänfarlig vårdslöshet (13: 6 BrB)	227	240	5	8
Förseelse mot vägtrafikförordningen m. m.	225 060	161 145	6 690	3 987

En jämförelse för åren 1967 och 1968 mellan antalet personer som dömts till böter och antalet som meddelats åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB visar följande:

	Böter		20: 7 p. 1	
	1967	1968	1967	1968
<i>Totalt:</i>	395 316	332 826	9 680	6 572
<i>Därav:</i>				
BrB (utom 16: 15 och 16: 16)	20 237	19 583	239	252
BrB 16: 15 och 16: 16	71 000	71 016	1 427	1 086
Tryckfrihetsförordningen	6	19	—	—
Andra lagar och författningar	304 073	242 208	8 014	5 234

Vissa uppgifter föreligger även om åklagarpraxis i fråga om åtalsunderlåtelse för narkotikabrott. Enligt en undersökning av praxis i Stockholm under åren 1964 och 1965 (redovisad i narkomanvårdskommitténs betänkande Narkotikaproblemet del II, SOU 1967: 41 s. 12 och 71) erhöll 77 personer åtalsunderlåtelse. Av besluten meddelades 39 enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. Av återstående fall grundades det övervägande flertalet på 20 kap. 7 § första stycket 2 RB. I 69 fall utgjorde brottet olaga innehav av narkotika, ensamt eller i förening med annat brott. Olaga överlåtelse förekom i sex fall. Det olaga innehavet avsåg med få undantag relativt små tablettmängder, högst 100 tabletter. Som jämförelse kan nämnas att under samma tid 412 personer dömts för olaga innehav.

RÅ har genom cirkulär C 56 (den 18 juni 1969) anmodat åklagarna att fr. o. m. den 1 juli 1969 tills vidare till RÅ lämna uppgift om bl. a. antalet fall av åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB för narkotikabrottslighet. Under tredje kvartalet 1969 förekom enligt denna undersökning 230 fall av åtalsunderlåtelse för lindrigare narkotikabrottslighet med stöd av det angivna lagrummet. Under samma kvartal dömdes (inräknat strafförelägganden) 172 personer till böter för narkotikabrott eller för narkotikabrott i förening med andra brott. Motsvarande siffror för fjärde kvartalet 1969 var 206 åtalsunderlåtelser och 171 bötesdomar.

2.2 Åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare

1964 års lag ger åklagare möjlighet att — utöver vad som följer av RB 20 kap. 7 § — underlåta åtal för brott som begåtts av den som fyllt 15 år men inte 18 år. En förutsättning för beslut om åtalsunderlåtelse är antingen att brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande eller att den underårige utan lagföring erhåller sådan vård som är lämpligast för hans tillrättaförande. I lagen nämns övervakning enligt 26 § barnavårdslagen (1960: 97), omhändertagande för samhällsvård enligt 29 § samma lag eller annan därmed jämförlig åtgärd. Av lagtexten framgår, att åtalsunderlåtelse kan ske även utan sådana åtgärder, om den underårige erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning.

Lagen innehåller ingen begränsning i fråga om kretsen av brott vid vilka åtalsunderlåtelse kan ske. Det föreskrivs emellertid att åtal skall väckas, om det är påkallat ur allmän synpunkt.

I princip ankommer det på högre åklagare att fatta beslut om åtalsunderlåtelse, om svårare straff än böter är föreskrivet för brottet. Enligt 21, 33 och 40 §§ åklagarinstruktionen innebär detta, att statsåklagare, dvs. länsåklagare eller överåklagare, skall meddela beslutet. I Stockholms, Göteborgs och Malmö åklagardistrikt får prövningen även ske av chefsåklagare. I övriga åklagardistrikt får chefsåklagare fatta beslut om åtalsunderlåtelse enligt 1964 års lag endast beträffande brott mot 3 § första stycket andra punkten och 5 § trafikbrottslagen (1951: 649).

I samband med införandet av 1964 års lag uttalade föredragande departementschefen, att förutsättningarna för åtalsunderlåtelse borde nära överensstämma med dem som gällde enligt 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga (prop. 1964: 10 s. 158). Den grundläggande tankegången för lagstiftningen på detta område skulle enligt departementschefen alltså vara, att åtal borde kunna underlåtas, om man härigenom åstadkom lika goda eller bättre behandlingsåtgärder än om åtal väcktes. Den framskjutna plats överlämnande till vård enligt barnavårdslagen intar i BrB:s påföljdssystem ledde enligt departementschefen till att området för underlåtenhet att åtala vidgades.

I propositionen berörde departementschefen även den från barna-

vårdshåll framförda tanken; att åtal mot unga lagöverträdare borde underlåtas även av det skälet, att domstolsförhandlingen kunde ha ogynnsam verkan på den unge. Han fann det emellertid inte befogat att generellt uttala, att åtal borde undvikas av detta skäl. Vid riksdagsbehandlingen riktades i motioner kritik mot den åtstramning i åtalspolitiken som hade skett under de senaste åren. Kritiken grundades i huvudsak på den uppfattningen att själva rättegången kunde förmodas vara mer eller mindre skadlig för den unge. I motionerna föreslogs bl. a. att riksdagen skulle allmänt rekommendera en generös tillämpning av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse, så att beslut att inte åtala skulle kunna fattas i huvuddelen av antalet prövade fall.

Första lagutskottet (1LU 1964: 3 s. 111) uttalade bl. a. att de nya bestämmelserna kom att fungera i förhållande till ett nytt påföljdssystem. I detta hade överlämnande till vård enligt barnavårdslagen erhållit en mera framskjuten plats än motsvarande åtgärd enligt gällande rätt. Detta medförde att utrymmet för beslut att inte åtala vidgades. Vidare fann utskottet det uppenbart att huvudsyftet med de nya bestämmelserna, liksom vid tillkomsten av 1944 års lag, måste anses vara att bereda möjlighet att skydda de unga för eventuella menliga verkningar av lagföring och dom. Enligt utskottets mening torde dock sådana verkningar inte numera vara att befara i så stor utsträckning att detta gav en bärande motivering för en allmän rekommendation om större återhållsamhet med väckande av åtal. Utskottet ville däremot understryka betydelsen av en nyanserad bedömning i detta hänseende.

Under förarbetena till 1944 års lag uttalades, att de allmänpreventiva skälen för åtal i allmänhet överväger, om den unge tidigare förövat brott (SOU 1942: 28 s. 40).

I RÅ-cirkulär nr 92 (den 28.9.1959) uttalades, att en förnyad åtalseftergift inte var utesluten. Härför borde regelmässigt krävas, att en skärpt reaktion inträdde mot lagöverträdaren. Om han inte blivit föremål för någon åtgärd i samband med den tidigare åtalseftergiften eller om barnavårdsnämnden då låtit det stanna vid en varning, borde åtalseftergift kunna förekomma på nytt under förutsättning att barnavårdsnämnden anordnade övervakning och det med skäl kunde antas, att härigenom vidtogs vad som var lämpligast för den unges tillrättaförande. Hade barnavårdsnämnden ställt honom under övervakning redan i samband med det tidigare beslutet om åtalseftergift ansåg riksåklagarämbetet att åtalseftergift för brott begångna under övervakningstiden kunde ske endast om nämnden beslutade om omhändertagande för skyddsuppfostran (numera samhällsvård) eller om det eljest förelåg särskilda skäl för en åtalseftergift. Riksåklagarämbetet bortsåg då från enstaka bagatellartade förseelser. En ytterligare förutsättning för åtalseftergift i dessa fall ansågs vara, att barnavårdsnämndens ingripande kom snabbt efter det nya brottet, så att den unge inte fick en känsla av att ingenting hände på

grund av hans förnyade kriminalitet. Genom att han vid återfall i brott ställdes inför domstol markerades bättre än genom en ny åtalseftergift att han vid fortsatta brott riskerade frihetsberövande i ungdomsvårds-skola eller fängvårdsanstalt.

I RÅ-cirkulär nr 141 (den 12.11.1964) lämnade RÅ en redogörelse för olika motivuttalanden i samband med antagandet av bl. a. 1964 års lag. Han framhöll, att åklagaren måste se till att det blev en skärpning i de fall där den unge tidigare fått åtalseftergift. Det kunde som regel inte komma i fråga att meddela åtalsunderlåtelse, om barnavårdsnämnden inte med anledning av återfallet ingripit med strängare åtgärd än varning. I sådana fall kunde mera sällan det nya brottet anses uppenbarligen begånget av okynne eller förhastande.

Under femårsperioden 1954—1958 beviljades åtalseftergift enligt 1944 års lag i 72,6 % av antalet prövade fall.

Frågan om en begränsning av tillämpningen av åtalseftergift behandlades vid 1958 års riksdag. Motioner i detta ämne (I:B 193 och II:B 250) föranledde inte annan åtgärd från riksdagens sida än att riksdagen på hemställan av allmänna beredningsutskottet (nr B 4) i skrivelse till Kungl. Maj:t gav tillkänna vissa synpunkter som anfördes i utlåtandet.

I cirkulär nr 88 (den 24.2.1959) till åklagarna uppmanade riksåklagarämbetet dessa att vid prövning av åtalseftergift noga överväga om barnavårdsnämndens åtgärder kunde anses tillräckliga för den unges tillrättaförande. Tillgängliga siffror visade nämligen enligt RÅ att på sina håll barnavårdsnämnderna inte vidtog tillräckliga åtgärder. Förutsättning för åtalseftergift var enligt riksåklagarämbetet — om det inte var fråga om ringa brott av tillfällighetskaraktär — att till förhindrande av fortsatt utveckling till asocialitet andra åtgärder än enbart varning vidtogs mot den unge, genom ingripande från barnavårdsnämnd eller i annan ordning.

I två likalydande motioner till 1959 års riksdag (I: 36 och II: 49) begärdes att riksdagen hos Kungl. Maj:t skulle hemställa om erforderliga åtgärder för att begränsa institutet åtalseftergift till fall där en betryggande tillsyn i form av skyddsuppfostran eller på annat sätt kunde beredas den brottslige.

I sitt utlåtande (1LU 1959: 25) uttalade första lagutskottet bl. a. att det syntes finnas visst fog för den uppfattningen att de åtgärder som av lagstiftaren vid åtalseftergift avsetts träda i stället för lagföring och straff i vissa fall inte blivit tillräckligt ingripande. Det fick givetvis inte förekomma att åtalseftergift meddelades vid allvarigare brottslighet utan att vederbörande blev föremål för en reaktion som var avpassad efter kriminaliteten och vårdbehovet. Utskottet underströk att kontrollen över att åklagarna och barnavårdsnämnderna tillfredsställande fullgör sina uppgifter måste för att bli effektiv ytterligare intensifieras genom en fortlöpande och ingående granskning av lagtillämpningen. Utskottet förväntade att dessa synpunkter skulle vinna beaktande och fann att motio-

nerna i denna del borde föranleda att synpunkterna delgavs Kungl. Maj:t för kännedom. Riksdagen beslöt i enlighet härmed.

Den ändring av praxis i fråga om beviljade åtalseftergifter som riks-åklagarämbetet förordade i cirkulär nr 88 ledde till att den procentuella andelen åtalseftergifter successivt sjönk. Siffran var år 1960 57,3 %, 1961 48,2 % och 1962 45,9 %. Därefter steg antalet åtalseftergifter så att de 1963 utgjorde 47,4 % och 1964 51,6 % av antalet prövade fall.

Sedan 1964 års lag trätt i kraft ökade åter den procentuella andelen beslut om åtalsunderlåtelse. Siffrorna var följande:

1965	54,6 %
1966	58,3 %
1967	57,3 %
1968	59,6 %
1969	60,2 %

2.3 Vårdnadshavares rätt till ersättning för inställelse vid domstol

I 21 kap. 1 § RB föreskrivs att rätten, om den misstänkte är omyndig, skall höra den som har vårdnaden om honom om det med hänsyn till brottets beskaffenhet eller eljest finnes erforderligt.

I 9 § i 1964 års lag finns en bestämmelse om att den som inte fyllt tjugo år inte får dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse, om inte den som har vårdnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet.

Föreskriften i 21 kap. 1 § RB gäller både underårig och den som på annan grund är omyndig. Hörandet av vårdnadshavaren är inte obligatoriskt. I fråga om lindrigare brott eller då den misstänkte nått viss mognad har man ansett att han i många fall själv bör kunna ta tillvara sin rätt. Om rätten finner att vårdnadshavaren bör höras, skall denne kallas till inställelse vid rätten. Enligt 9 kap. 7 § RB kan rätten därvid förelägga vite.

I förarbetena till 9 § i 1964 års lag underströk föredragande departementschefen det angelägna i att domstolen vid valet av brottspåföljd hade tillgång till en utförlig och tillförlitlig personutredning (prop. 1964: 10 s. 164). Den skriftliga berättelsen över personundersökningen var av central betydelse. Då det gällde unga lagöverträdare ansågs det värdefullt att muntliga upplysningar i viss utsträckning inhämtades av vårdnadshavare och personundersökare. Departementschefen ansåg att hörande av vårdnadshavaren var så värdefullt, att föreskrift borde införas härom, utöver vad som gällde när ungdomsfängelse var aktuellt, även när det var fråga om att döma till fängelse och skyddstillsyn. Detta gällde särskilt tilltalade under 18 år men också beträffande den som är mellan 18 och 21 år förmodades vårdnadshavares upplysningar ha sådan betydelse, att det fanns skäl för att föreskriva sådant hörande.

I propositionen om sänkning av myndighetsåldern till 20 år (prop. 1969: 25) föreslogs att 21-årsgränsen i 9 § skulle ändras till 20 år. Föreskriften om hörande av vårdnadshavare kunde nämligen inte tillämpas efter det att vårdnaden upphört, vilket enligt förslaget skulle ske vid 20 års ålder. Förslaget antogs av riksdagen (SFS 1969: 163).

Varken enligt 20 kap. 1 § RB eller enligt 9 § i 1964 års lag finns någon rätt för vårdnadshavaren att erhålla ersättning för inställelsen.

Enligt 11 § kungörelsen (1964: 567) med vissa bestämmelser ang. tillämpningen av lagen om personundersökning i brottmål är personundersökare bl. a. skyldig att på kallelse inställa sig vid rätten för att i fall av behov lämna upplysningar. Enligt 9 § i 1964 års lag gäller vidare att personundersökaren skall höras, om skäl är därtill. Någon rätt till ersättning för sådan inställelse föreligger inte för personundersökare.

3. Framställningar om lagändringar

3.1 Riksåklagarens framställning

RA framhåller att utvecklingen av kriminaliteten — en oavbruten ökning av antalet begångna brott och en tendens mot svårare och mera komplicerad brottslighet — gör det nödvändigt att utnyttja tillgängliga resurser för brottsbekämpning på bästa möjliga sätt. För detta ändamål bör i första hand olika rationaliseringsåtgärder vidtas i syfte att så vitt möjligt förenkla handlägningsformerna utan att eftersätta säkerheten. Det kan också finnas anledning att av processekonomiska skäl underlåta lagföring i större omfattning än som f. n. är möjligt. Också kriminalpolitiska skäl kan anföras till stöd för ytterligare begränsningar av åtalplikten. Lagföring framstår utan tvivel stundom som meningslös eller rent av skadlig från kriminalpolitisk synpunkt. Samtidigt är det tydligt att åtalsunderlåtelse bör framstå som ett undantag för att inte respekten för laglydnad skall äventyras och att garantier måste finnas för en så enhetlig rättstillämpning som möjligt.

Enligt RA bör möjligheterna att underlåta åtal enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB något vidgas. Bestämmelsen förefaller vara alltför restriktiv i sin nuvarande lydelse. En lagändring har aktualiserats av de ökade insatserna för bekämpande av narkotikabrottslighet men anses önskvärd även med tanke på andra former av kriminalitet.

RA nämner att praxis — under inflytande av motivuttalanden — kommit att präglas av sträng återhållsamhet. Beslut att underlåta åtal meddelas i mindre än 10 000 fall om året. Institutet har därför inte någon större betydelse från kriminalpolitisk eller processekonomisk synpunkt. Även om nuvarande lydelse av bestämmelsen knappast tvingar till så stor restriktivitet som tillämpas i praxis, är det inte lämpligt att i

avsevärd mån vidga tillämpningen utan att detta sanktioneras av lagstiftaren.

Enligt RÅ:s mening bör åklagaren kunna besluta att inte väcka åtal så snart åtalsunderlåtelse framstår som lämplig med beaktande av såväl vad som krävs för den misstänktes tillrättaförande som hänsyn till allmän laglydnad. En mindre restriktiv tillämpning bör möjliggöras genom att det nuvarande kravet, att det skall vara uppenbart att annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas, tas bort. Bestämmelsen skulle förslagsvis kunna erhålla den lydelsen att åklagaren kan underlåta åtal om det kan antas, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas, och den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt.

Särskilt när det gäller förhållandevis unga personer bör enligt RÅ åtal i stor omfattning kunna underlåtas för narkotikabrottslighet, som inskränker sig till att den misstänkte innehaft narkotika för egen förbrukning.

Åtal bör kunna underlåtas även för överlåtelse av narkotika, om det gällt en obetydlig kvantitet och skett i samband med konsumtion av narkotikan. En lagföring i sådana fall kan nämligen ha direkt skadliga verkningar från individualpreventiv synpunkt. Om åtal kan underlåtas i dessa fall, torde vidare polisen lättare få fram sådana uppgifter som behövs för att spåra langarna.

Beslutanderätten bör enligt RÅ liksom hittills förbehållas vissa åklagare och tillsyn utövas av statsåklagarna och RÅ.

3.2 Kommunförbundets och riksåklagarens framställning

Svenska kommunförbundet och RÅ hemställer om en allmän översyn av gällande bestämmelser om åklagares rätt till åtalsunderlåtelse beträffande lagöverträdare i åldern 15—17 år. I skrivelsen anförs bl. a. att reglerna om åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare i stort sett har varit oförändrade sedan tillkomsten av 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga. Under årens lopp och i synnerhet under senare år har de förutsättningar, på vilka nämnda regler har utformats, i flera hänseenden förändrats. Samhällets sociala barna- och ungdomsvård har undergått en stark utveckling, såväl i materiellt som i personellt avseende. I synnerhet i de medelstora och större kommunerna görs betydande insatser av såväl förebyggande som rehabiliterande natur, ofta i nära samverkan med skolan, den psykiska barna- och ungdomsvården, polis och åklagare. En allmän målsättning i fråga om rehabiliteringen är att såvitt möjligt undvika institutionsplacering av ungdomar. I stället satsar kommunerna i starkt ökande omfattning på vård och behandling i öppna former, fosterhem, ungdomshem, skolplaceringar och liknande.

Också inom skolans ram har möjligheterna att komma till rätta med barns och ungdoms anpassningssvårigheter vidgats avsevärt under senare år, bl. a. genom tillkomsten av skolpsykologer och skolkuratorer. Genom de ökade behandlingsresurserna har åtgärder som bygger helt på frivillig medverkan från den unge och dennes anförvanter kunnat ges allt större utrymme. Som exempel nämns placering på ungdomshem eller i folkhögskolor, liksom ekonomiska stöd- och saneringsåtgärder av olika slag. Det blir också allt vanligare att ungdomar, som är föremål för barnavårdsnämndens uppmärksamhet, utan formellt åläggande förmås upprätthålla kontakt med nämndens tjänstemän för att få hjälp med olika praktiska problem. I många fall kan hjälp- och stödåtgärder av berört slag i rehabiliteringshänseende anses väl motsvara såväl formell övervakning som omhändertagande för samhällsvård. Rehabiliteringsåtgärder, som utformas under medverkan av den unge själv och med hans samtycke, torde vara ett bättre medel att få den unge att i fortsättningen föra ett laglydigt leverne än åtgärder som inrymmer moment av tvång.

Mot bakgrund av det anförda föreligger anledning att överväga en vidgning av området för åklagares rätt till åtalsunderlåtelse beträffande unga lagöverträdare. Särskilt bör övervägas sådan ändring av dessa regler att informella praktiska hjälp- och stödåtgärder av den karaktär som har antytts, liksom varning och samtal med den unge, kan bedömas som sådan uppfostringsåtgärd, som berättigar åklagaren att underlåta åtal.

Vid återfall efter beslut om åtalsunderlåtelse sker f. n. vanligen åtal, om inte barnvårdsnämnden skärper sitt ingripande mot den unge. I en sådan situation kan lagföring och skärpning av ingripandet stundom försvåra eller motverka vårdorganets möjligheter att rehabilitera den unge. Nuvarande praxis får anses stå i överensstämmelse med lagstiftarens intentioner sådana dessa har kommit till uttryck i förarbetena. Även frågan om ny åtalsunderlåtelse vid återfall av den som är föremål för rehabiliterande åtgärder inom barnavårdens ram bör därför övervägas vid en revision av lagstiftningen. Samtidigt bör beaktas nyligen företagna undersökningar av barna- och ungdomskriminaliteten samt den negativa påverkan en lagföring av de unga eventuellt kan få.

3.3 Justitieombudsmannens framställning

JO anhåller att till prövning tas upp frågan att införa rätt för vårdnadshavare att få ersättning för inställelse vid domstol för sådant hörande som avses i 9 § 1964 års lag och 21 kap. 1 § RB. JO hade vid inspektion av en rådhusrätt uppmärksammat tillämpningen av bestämmelsen i 9 § 1964 års lag att den som inte fyllt 21 år inte må dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse, om inte den som har vårdnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet.

Vid domstolen användes formulär varigenom vårdnadshavare underrättades om tidpunkten för huvudförhandlingen mot den unge. Det förekom också att ordet underrättas byttes ut mot kallas. Sådan kallelse till vårdnadshavare förekom inte sällan om de var bosatta i staden eller dess närhet. I många fall underrättades emellertid vårdnadshavarna endast om målets förekomst och fängelse, skyddstillsyn etc. utdömdes utan att vårdnadshavaren blivit hörd av rätten. I sådana fall hade vårdnadshavaren dock hörts av personundersökaren eller på annat sätt. Som skäl för att inte kalla vårdnadshavare i vissa fall anfördes att de inte genom att kallas borde föranledas till dryga kostnader, som de inte kunde få ersätta av statsverket. De hade i sådana fall fri valrätt att komma eller inte. Utsagan i personundersökningen var kanske tillräcklig. Det förekom också att vårdnadshavare i brev till rätten meddelade vad de ville säga. Från domstolens sida framhölls, att den praxis som tillämpades hade visst stöd i lagtextens ord om hörande där så lämpligen kunnat ske.

JO framhåller, att föreskriften om vårdnadshavarens hörande huvudsakligen tjänar intresset att underlaget för bedömande av påföljdsfrågan skall bli så fullständigt som möjligt. Det är därför ur principiell synvinkel inte tillfredsställande, att domstol kan kalla — eventuellt med vitesföreläggande enligt 9 kap. 7 § RB — föräldrar eller andra vårdnadshavare att komma tillstådes, utan att dessa får rätt till gottgörelse för ekonomiska uppooffringar på grund av inställelsen. Med den självständiga ställning i förhållande till vårdnadshavare som ungdomarna i regel intar — vårdnadshavare torde exempelvis endast i undantagsfall begagna sig av sin rätt enligt 21 kap. 1 § RB att föra talan för den omyndige — lär inte heller de faktiska processuella förhållandena motivera att vårdnadshavare inte har rätt till ersättning för sådan inställelse. Enligt JO:s uppfattning talar övervägande skäl för att vårdnadshavare tillerkänns sådan rätt. Beträffande omfattningen av rätten till ersättning torde en jämförelse med vad som gäller för vittnen ligga närmast till hands. Målsägande som hörs i anledning av åklagarens talan äger nämligen enligt 20 kap. 15 § RB rätt till ersättning enligt vad om vittne är föreskrivet.

4. Departementspromemorian

4.1 Åtalsunderlåtelse vid mindre allvarliga brott

I promemorian föreslås en viss utvidgning av åklagarens rätt att underlåta åtal enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. Liksom hittills bör som förutsättning för åtalsunderlåtelse gälla att påföljden skulle ha stannat vid böter, om åtal skett. Den begränsning som ligger i att det skall vara uppenbart att annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas föreslås däremot utgå. Åklagaren bör få rätt att underlåta åtal, om han

med skäl kan anta att påföljden inte skulle bli annat än böter. Det sagda innebär att — om omständigheterna motiverar det — åtal kan underlåtas också där straffet skulle bli höga böter. Föreligger någon tvekan om att annat än böter skulle ådömas finns å andra sidan inte förutsättning för tillämpning av regeln.

Under angivna förutsättningar föreslås åklagaren kunna besluta att inte väcka åtal så snart åtalsunderlåtelse framstår som lämplig med beaktande av såväl vad som krävs för den misstänktes tillrättaförande som hänsyn till allmän laglydnad. I lagtexten bör anges att åklagaren äger besluta att inte tala å brottet om det med skäl kan antas att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt.

I promemorian framhålls i fortsättningen att det av naturliga skäl är svårt att närmare ange de omständigheter under vilka åtal bör kunna underlåtas. Innebörden av uttrycket ur allmän synpunkt behandlades under förarbetena till BrB (prop. 1962: 10 del C s. 153). Härvid angavs att bedömningen får ske med hänsyn såväl till brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid brottets begående. Det framhölls också att sociala hänsyn, exempelvis till målsäganden, bör tas. Om åklagaren överväger att väcka åtal för angivelsebrott utan att angivelse skett, bör uppenbarligen skälen för att målsäganden inte angett brottet till åtal beaktas.

När det gäller möjligheterna att underlåta åtal för narkotikabrott har i förarbetena till narkotikastrafflagstiftningen understrukits att samhällets ingripanden måste anpassas så att de inte motverkar utan understöder ansträngningarna att erbjuda vård åt vårdbehövande missbrukare (prop. 1968: 7 s. 107, 112, 118). En missbrukare kan dra sig för att söka vård av rädsla för påföljd för narkotikabrott, även om påföljden endast skulle bli böter. För den som underkastat sig vård för sitt missbruk kan lagföring och dom få negativa effekter på hans inställning till vården. Samhällets ansträngningar att ge erforderlig vård kan på detta sätt komma att kollidera med samhällets ingripanden på straffprocessuell väg. En utvidgning av rätten att underlåta åtal enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB i enlighet med RÅ:s framställning torde kunna bidra till att vårdbehövande narkotikamissbrukare får erforderlig vård.

Även om vårdbehov inte föreligger, kan det ibland finnas skäl att underlåta åtal för narkotikabrottslighet. I narkotikastrafflagen är allt innehav av narkotika straffbelagt. Syftet härmed är inte att straffbestämmelserna skall tillämpas på alla fall av otillåtet innehav. Ett väsentligt skäl för kriminaliseringen av innehav är att polisen för att kunna komma åt den grövsta narkotikabrottsligheten, de olaga överlåtelseerna, måste kunna göra ingripanden mot allt olovligt innehav. I många fall är narkotikainnehavet enbart av tillfällig karaktär. Av den som tillhör denna kategori kan emellertid åtal och dom psykologiskt komma att uppfattas

som ett tecken på att han tillhör gruppen narkomaner. En sådan uppfattning kan ge upphov till fortsatt narkotikabruk. Förutom dessa från individualpreventiv synpunkt direkt skadliga verkningar kan lagföring även dra med sig andra negativa verkningar. Den dömden kan bli mindre villig än eljest att lämna polisen sådana uppgifter att langaren kan spåras.

Mot bakgrund av det anförda förordas i promemorian att åtal, särskilt när det gäller förhållandevis unga personer, i betydande omfattning bör kunna underlätas för narkotikabrottslighet som inskränker sig till att den misstänkte innehaft narkotika för egen förbrukning. I viss utsträckning bör åtal kunna underlätas även för överlåtelsebrott. Som exempel nämns i promemorian att den som tillfälligt fått befattning med narkotika bjuder en kamrat att smaka på narkotikan. I sådana och liknande lindrigare fall av överlåtelse bör åklagaren kunna besluta att inte tala å brottet. För att åtal skall kunna underlätas måste dock krävas att överlåtelsen gällt en obetydlig mängd och skett i samband med konsumtion av narkotikan.

Någon ändring i nu gällande bestämmelser i fråga om åklagares behörighet att meddela åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB anses inte påkallad. Beslutanderätten bör liksom hittills förbehållas vissa åklagare och tillsyn utövas av statsåklagarna och RÅ. I sammanhanget betonas vikten av att reglerna om åtalsunderlåtelse tillämpas på sådant sätt som garanterar en så enhetlig rättstillämpning som möjligt.

4.2 Åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare

I promemorian föreslås att 1 § i 1964 års lag ändras så, att det klart framgår, att förutsättningar för beslut om åtalsunderlåtelse föreligger, förutom när övervakning eller omhändertagande och därmed jämförliga åtgärder kommer till stånd, även då den unge blir föremål för andra hjälpåtgärder, innefattande råd och stöd, förmaning och varning eller föreskrifter rörande sina levnadsförhållanden. Även samtal med den unge och frivillig kontakt från hans sida med nämnden bör anses vara sådan åtgärd som möjliggör åtalsunderlåtelse.

Den föreslagna ändringen i 1964 års lag innebär att det i fortsättningen inte kommer att föreligga någon skillnad mellan de åtgärder som barnavårdsnämnden har att välja mellan och de åtgärder som enligt 1964 års lag är förutsättning för beslut om åtalsunderlåtelse. Därmed försvinner den olyckliga situation som kan leda till antingen att barnavårdsnämnden, för att förhindra ett åtal, vidtar en åtgärd som inte i och för sig kan anses motiverad ur behandlingssynpunkt eller att åklagaren känner sig tvingad att åtala, därför att barnavårdsnämndens åtgärd enligt barnavårdslagen inte anses som åtgärd enligt 1964 års lag.

Självfallet måste även i fortsättningen fall förekomma, där åklagaren beslutar om åtal, därför att han inte är övertygad om att de åtgärder, som barnavårdsnämnden vidtar, är tillräckliga från individual- och all-

mänpreventiv synpunkt. En olikhet kommer nämligen att bestå såtillvida som barnavårdsnämnden enbart har att rätta sig efter barnavårdslagens bestämmelser medan åklagaren alltjämt skall väcka åtal, om det är påkallat ur allmän synpunkt. Någon ändring anses inte påkallad i detta avseende. Vad som anförts i tidigare lagstiftningsärenden angående innebörden av begreppet "allmän synpunkt" bör alltjämt gälla (prop. 1944: 8, 1962: 10, del C s. 153, prop. 1964: 10 s. 161). Bedömningen får ske med hänsyn såväl till brottets art och straffets syfte som till omständigheterna vid brottets begående.

I princip ankommer det på statsåklagare att fatta beslut om åtalsunderlåtelse, om svårare straff än böter är föreskrivet för brottet. Det kunde övervägas om kretsen av åklagare som är behöriga att fatta beslut i dessa fall borde vidgas. En viss tidsvinst i handläggningen skulle måhända göras, om ärendena kunde avgöras i de lokala åklagardistrikten utan att behöva gå vidare till länsåklagaren. Främst med hänsyn till intresset av en enhetlig rättstillämpning måste det emellertid anses vara en avgjord fördel att beslut enligt 1964 års lag fattas av ett begränsat antal åklagare. Denna ordning bör därför bestå. Om särskilda skäl föreligger, har RÅ dessutom möjlighet att förordna viss chefsåklagare att pröva frågor enligt 1964 års lag.

Beträffande frågan om ny åtalsunderlåtelse vid återfall i brott framhålls i promemorian att 1964 års lag, liksom dess föregångare, inte innehåller något direkt hinder mot en upprepad åtalsunderlåtelse. I allmänhet väcker emellertid åklagarna åtal, om någon begår nytt brott efter en åtalsunderlåtelse och barnavårdsnämnden inte vidtar en åtgärd som innebär en skärpning. Åklagarnas praxis i detta avseende torde stå i överensstämmelse med lagstiftarens intentioner.

Med hänsyn till barnavårdens ökande resurser finns det skäl att i större utsträckning än f. n. låta de barn- och ungdomsvårdande organen svara för unga lagöverträdarens tillrättaförande. För att undvika skadliga psykologiska och sociala verkningar bör åtal i viss utsträckning kunna undvikas. Detta är särskilt fallet när åtal inte leder till andra åtgärder än sådana som kan anordnas i samband med åtalsunderlåtelse.

Åtalsunderlåtelse vid återfall bör kunna komma i fråga i flera olika situationer. Om den unge ställts under övervakning efter det första brottet, behöver ett nytt brott inte betyda att övervakningen misslyckats. Man får räkna med att det kan dröja en tid innan övervakningen ger fullt resultat. I sådana fall bör enligt promemorian en förnyad åtalsunderlåtelse inte vara utesluten, under förutsättning att den åtgärd som vidtagits alltjämt är lämpligast för hans tillrättaförande.

Även om nytt brott begås efter så lång tid efter den första åtalsunderlåtelser att man normalt bör räkna med att vidtagen åtgärd bort ge resultat, bör åtalsunderlåtelse i undantagsfall kunna komma i fråga. Det nya brottet kan vara en tillfällighetshandling, som inte bör utesluta åtalsun-

derlåtelse. I andra fall kan en samlad bedömning av den unges förhållanden under tiden efter det att åtgärden vidtogs visa, att man inte kan vänta sig resultat av den vidtagna åtgärden. I sådana fall finns skäl för åklagaren att kräva att barnavårdsnämnden prövar en annan och mer ingripande åtgärd mot den unge för att åtalsunderlåtelse skall kunna komma i fråga. Enligt promemorian bör åtalsunderlåtelse kunna meddelas vid återfall i brott mindre restriktivt än som nu sker. Självfallet skall dock åklagarna liksom hittills väcka åtal, om det är påkallat ur allmän synpunkt.

I promemorian föreslås den ändringen i 1964 års lag att bestämmelsen i 1 § att den unge — om inte mera ingripande åtgärder vidtas — skall erhålla särskild tillsyn eller sysselsättning ersätts med en mera allmänt hållen förutsättning att den unge blir föremål för annan hjälp- och stödåtgärd.

4.3 Vårdnadshavares rätt till ersättning för inställelse vid domstol

I promemorian konstateras, att det är av stort intresse för domstolarna att ha ett så fullständigt underlag för bedömande av påföljdsfrågan som möjligt. Inte minst upplysningar från vårdnadshavarna kan vara av stor betydelse i detta hänseende. Som JO framhåller i sin framställning är det ur principiell synpunkt otillfredsställande att vårdnadshavarna saknar rätt att få ersättning för inställelse. Vårdnadshavare, som kallas eller efter underrättelse infinner sig till huvudförhandling och lämnar uppgifter om den unges förhållanden, bör därför få rätt till gottgörelse för ekonomiska upppoffringar på grund av inställelsen. I promemorian föreslås att ersättningen bör bestämmas enligt vad som gäller för vittne. Bestämmelsen bör tas upp i en ny paragraf, 21 kap. 11 § RB, samt som ett tredje stycke i 9 § i 1964 års lag.

Promemorian behandlar även personundersökares rätt till ersättning. Det förekommer ibland att rätten kallar personundersökaren till huvudförhandlingen. Särskilt när det rör unga lagöverträdare kan det finnas skäl för rätten att med stöd av 9 § i 1964 års lag höra personundersökaren. Personundersökaren har i sådana fall inte någon rätt till ersättning för sin inställelse.

I promemorian anförs att rätt till ersättning inte är av någon självständig betydelse i de fall där personundersökningen utförts av skyddskonstulent, skyddsassistent eller annan som kan inställa sig till huvudförhandlingen i tjänsten eller då personundersökningen utförts av notarie vid domstolen. Personundersökningar utförs emellertid även av andra. Det anses inte rimligt att kräva personlig inställelse av dessa, om de inte kan få ersättning för inställelsen. I promemorian föreslås därför, att personundersökare som på kallelse infinner sig vid rätten skall äga samma rätt till ersättning och förskott som gäller för vittne. Ändringen åstadkoms

genom att en ny bestämmelse härom införs i kungörelsen (1964: 567) med vissa bestämmelser ang. tillämpningen av lagen om personundersökning i brottmål.

5. Remissyttrandena

5.1 Åtalsunderlåtelse vid mindre allvarlig brottslighet

Remissinstanserna har i allmänhet tillstyrkt den föreslagna utvidgningen av tillämpningsområdet för åtalsunderlåtelse vid mindre allvarlig brottslighet. Ett par remissinstanser har dock avstyrkt förslaget.

JK framhåller, att man givetvis kan sätta i fråga lämpligheten av att införa ett omfattande undantag från huvudregeln om åklagarens absoluta åtalsplikt samtidigt med att en större utredning angående reglerna om åtalsunderlåtelse påbörjas. En bestämmelse som öppnar möjlighet att i stor utsträckning underlåta åtal kan få konsekvenser som inte är önskvärda. Sålunda kan den uppfattningen vinna utbredning att grundsatsen om allas likhet inför lagen inte längre står orubbad. Respekten för en lagbestämmelse kan vidare lätt avtrubbas, om överträdelse av bestämmelsen ofta följs av åtalsunderlåtelse. Åklagarna ställs inför svåra avgöranden, som måste grundas på ett material som är skriftligt och mindre fullständigt än det som ligger till grund för domstolsavgörande. En omedelbar ändring av 20 kap. 7 § första stycket 1 RB kan anses motiverad, endast om det föreligger ett påtagligt behov att genast vidga åklagarens befogenhet att underlåta åtal. RÅ:s hänvisning till ökningen av antalet brott, tendensen till mera komplicerad brottslighet och nödvändigheten av att tillgängliga resurser för brottsbekämpning utnyttjas på bästa möjliga sätt är värd allt beaktande. Det kan inte anses rationellt eller lämpligt att rättsväsendet under en tid med knappa resurser i stor omfattning nödgas ägna sig åt att beivra brott, för vilka behovet av lagföring kan anses ringa.

RA understryker att ändringen möjliggör en mera nyanserad bedömning och ett bättre tillvaratagande av tillgängliga resurser för straffrättskipning. Även *JO* finner förslaget väl motiverat och tillstyrker dess genomförande.

Samarbetsorganet för åtgärder mot ungdomsbrottsligheten anser att lagföring i många fall ter sig opåkallad från både allmän- och individualpreventiv synpunkt. Själva upptäckten av brottet och den därav följande polisanmälan kan innebära en tillräcklig reaktion. Mot bakgrund av ökningen och strukturförskjutningarna i den brottslighet som myndigheterna har att hantera framstår det som orationellt att använda rättsvårdsresurser till att beivra en stor mängd mindre brottslighet, framför allt mindre egendomsbrott, troligen utan att respekten för rättsordningen därigenom påtagligt främjas.

Föreningen Sveriges statsåklagare ser RÅ:s ändringsförslag närmast som en framställning om ändring av stadgandets motiv. Departementspromemorian tillgodoser väl detta önskemål såvitt avser svårighetsgraden av den brottslighet som föreslås kunna komma i fråga för åtalsunderlåtelse. I detta hänseende uttalas bl. a. att åklagare bör få rätt att underlåta åtal även där straffet vid lagföring skulle bli höga böter. Därigenom och genom uttalandet att åtalsunderlåtelse måste framstå som ett undantag från regeln om att kriminaliserad gärning regelmässigt skall följas av påföljd anges den yttre ramen för den föreslagna modifierade åtalsunderlåtelsereglens tillämpningsområde. Avsaknaden av mera preciserade synpunkter till ledning vid bedömningen ger RÅ ganska fria händer att med utnyttjande av sin anvisningsrätt reglera tillämpningen av åtalsregeln på sätt som han med hänsyn till utvecklingen finner lämpligt.

Några remissinstanser, som tillstyrker ändringen, uttalar viss tvekan om reformens effekt. *Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt* tror inte att lagändringen kommer att medföra särskilt stor förändring utom hos de åklagarmyndigheter där lagrummet hittills tillämpats mycket restriktivt. *Länsåklagaren i Östergötlands län* framhåller att den praktiska tillämpningen av bestämmelsen i dess nya form kan vålla problem, särskilt om det föreligger tvekan om att annat än böter skulle ådömas. Likaså måste avgörandet om åtalsunderlåtelse skall ske eller inte bli svårbestämt i den mån åklagaren kan räkna med ett högt bötesstraff och han samtidigt har att ta hänsyn till om åtal är påkallat ur allmän synpunkt. *Länsåklagaren i Gästriklands län* ifrågasätter om den föreslagna ändringen leder till den utökade tillämpning av bestämmelsen som ansetts önskvärd. Inte heller *länsåklagaren i Uppsala län* anser att den föreslagna ändringen i lagtexten kommer att medföra någon större ökning av antalet åtalsunderlåtelser.

Hovrätten över Skåne och Blekinge framhåller att de i promemorian angivna skälen för åtgärder är i hög grad angelägna. Det är en samhällsfråga av största vikt att de rättsvårdande organen används effektivt för att bekämpa den allvarigare brottsligheten och inte öder bort sin tid på en överväldigande anhopning av bagatellartade förseelser som med fördel kan lämnas obeivrade. De önskemål som sålunda kan resas på en ur processökonomiska och kriminalpolitiska synpunkter bättre avvägning av vad som är viktigt och vad som är oviktigt när det gäller att beivra brott, tillgodoses emellertid inte i nämnvärd grad genom det i promemorian framförda förslaget till lagändring. Enligt hovrättens mening är det högst tvivelaktigt om det är möjligt och lämpligt att åstadkomma en sådan vidgad tillämpning av åtalsunderlåtelse som promemorian åsyftar. Det ligger i sakens natur att en någorlunda invändningsfri tillämpning kan åstadkommas endast så länge denna håller sig till vad som framstår som undantagsfall. Söker man vidga den med stöd av en mera allmän lämplighetsregel och tillämpa den också på fall som inte är ringa, blir det avsevärt svårare för åklagarna att hålla en enhetlig praxis. Besluten kan lätt

framkalla ett intryck av godtycke och tillämpningen kommer att skifta starkt från ort till ort. Enligt hovrättens mening finns det behov av lagändringar i en helt annan riktning. Det ter sig synnerligen betänkligt att vidmakthålla ett system som utmärks av alltför omfattande och vagt utformade straffbestämmelser, kompenserade och korrigerade genom en vidsträckt underlåtenhet att åtala. De viktigaste processekonomiska vinsterna kan göras på utredningsstadiet. Beslutet att underlåta åtal kommer på ett för sent stadium. Bedömandet bör komma så tidigt att förundersökningen kan underlåtas. Hovrätten avstyrker den föreslagna ändringen i 20 kap. 7 § första stycket 1 RB och föreslår i stället en allmän genomgång och granskning av straffbestämmelser vilkas betydelse kan anses ringa och som därför kan antingen helt upphävas eller preciseras noggrannare.

Föreningen Sveriges tingsrättsdomare anser att det i och för sig kan finnas visst utrymme för en ändrad praxis i den riktning som föreslagits. Med hänsyn till frågans principiella vikt hade det dock, när man avser att frånga hittillsvarande stränga restriktivitet, varit motiverat att i lagstiftningsärendet få närmare belyst vilka slags omständigheter som vid prövning av det enskilda fallet kan tänkas medföra att åtal inte väcks. Särskilt gäller detta där vid lagföring straffet skulle bli höga böter. För att möjliggöra en någorlunda enhetlig tillämpning är det i varje fall av betydelse om anvisningar med närmare riktlinjer för tillämpningen kan utfärdas. I och med att området för tillämpning av nu ifrågavarande bestämmelse vidgas kan gränsen mot de fall som avses i 20 kap. 7 § första stycket 3 RB bli oklar. Det har enligt föreningens mening inte påvisats vägande skäl för att på denna punkt genomföra en separat reform utan att avvakta den blivande utredningen av hela frågekomplexet.

Beträffande innebörden av bestämmelsen att åtal skall väckas om det är påkallat ur allmän synpunkt anför *överåklagaren i Göteborgs åklagar-distrikt* att en återhållande faktor vid beslut om åtalsunderlåtelse torde vara tveksamheten, hur man skall tolka begreppet ur allmän synpunkt. Man får knappast någon vägledning av de uttalanden departementschefen gjort i olika sammanhang, t. ex. i 1962 års brottsbalksproposition. För att nå syftet med den föreslagna ändringen torde centralt utfärdade tillämpningsföreskrifter vara önskvärda. Eftersom endast statsåklagare och chefsåklagare är behöriga att meddela åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB, skulle sådana tillämpningsföreskrifter kunna aktivera övriga åklagare att i större utsträckning än hittills skatta ta initiativ till beslut om åtalsunderlåtelse.

Länsåklagaren i Värmlands län anser att processsekonomiska och kriminalpolitiska skäl talar för att en verklig förändring i åtalspolitiken bör beredas. Detta kan ske bl. a. genom att ytterligare inskränka kravet på lagföring i de fall sådan må anses påkallad ur allmän synpunkt. Begreppet allmän synpunkt och särskilt i detta begrepp inneslutna hänsyn till

den allmänna laglydnaden är alltför obestämt med hänsyn till den betydelse begreppet får i rättstillämpningen. En praktisk begränsning bör kunna ges genom vägledande uttalanden och bedömning av vissa typfall. Enligt länsåklagarens mening är åtal oftast inte påkallat t. ex. vid ringa misshandel som provocerats av annan eller som tillkommit av förhastande eller där den kroppsliga störningen blivit ringa, vid ofredande där störningen av annans frihet eller frid är ringa, vid snatteri, där gärningsmannen drivits av en plötslig impuls eller där det tillgripnas värde understiger 10 kronor, vid egenmäktigt förfarande bestående i enstaka besittningsrubbing, exempelvis beträffande annans parkeringsplats, tillfälligt lån av roddbåt, vistelse i olåst byggnad m. m., vid bedrägligt beteende och undandräkt avseende värden under 10 kronor eller bestående i att någon berett sig tillträde till föreställning utan att erlagga förutsatt kontant betalning, vid olovligt förfogande genom lån vid enstaka tillfälle och där fråga är om ringa värde, samt vid ringa brott där preskription är omedelbart förestående. Vägledande föreskrifter, som kan meddelas av RÅ, torde vara nödvändiga för att nå enhetlighet i bedömandet.

Samarbetsorganet för åtgärder mot ungdomsbrottsligheten har den uppfattningen att det förhållandevis ringa antalet åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB inte enbart beror på det stränga rekvisitet beträffande den väntade påföljden utan också på att åklagaren ofta anser åtal påkallat ur allmän synpunkt. Enligt samarbetsorganets mening är en något mindre restriktiv tillämpning härav önskvärd. Samarbetsorganet understryker betydelsen av den föreslagna utvidgningen av åklagarens rätt att underlåta åtal men anser att en sådan ändring torde kunna genomföras utan lagändring. Liknande synpunkter framförs av *Föreningen Sveriges polismästare*.

RÅ framhåller, att han avser att i cirkulärskrivelse till de allmänna åklagarna dra upp riktlinjer för tillämpningen av stadgandet. Därvid finns anledning att belysa bl. a. innebörden av den förutsättning för åtalsunderlåtelse som i lagtexten uttrycks med att lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt. Det kan antas att detta rekvisit på sina håll tolkas på ett sätt som leder till en alltför restriktiv tillämpning av åtalsunderlåtelse. Genom vägledande anvisningar i en cirkulärskrivelse och särskild uppmärksamhet på dessa åtalsprövningar vid inspektionsverksamheten torde rimliga garantier skapas för att enhetliga principer kommer att tillämpas i praxis.

Flertalet remissinstanser lämnar utan erinran uttalandena i promemorian att åtal i betydande omfattning bör kunna underlåtas för narkotikabrottslighet som inskränker sig till att den misstänkte innehaft narkotika för egen förbrukning och i viss utsträckning även vid överlåtelsebrott. *Samarbetsorganet för åtgärder mot ungdomsbrottsligheten* anser att en utvidgad rätt att underlåta åtal vid narkotikainnehav för eget bruk är motiverad. Ändringen står i överensstämmelse med samhällets strävan

den att erbjuda hjälp till narkotikamissbrukare och att söka motverka stigmatiseringseffekter och fortsatt fixering vid missbruket. *Socialutredningen* uttalar att starka sociala individualpreventiva skäl talar för vidgade möjligheter att underlåta åtal vid vissa mindre grova narkotikabrott.

Även *JK* tar upp angelägenheten av att inte genom ingripande med åtal spoliera de möjligheter samhället har att ge vårdbehövande narkotikamissbrukare erforderlig vård. *JK* anser emellertid att man skulle kunna nå den effekt som man eftersträvar på detta speciella område på annat sätt än genom den föreslagna ändringen i 20 kap. 7 § RB, exempelvis genom att i narkotikastrafflagen införa en regel om särskild åtalsprövning. När det gäller narkotikabrottsligheten torde vidare de ökade möjligheter till åtalsunderlåtelse som uppnås genom den föreslagna ändringen i 1964 års lag få stor betydelse.

Några remissinstanser är kritiska mot de argument som i promemorian framhållits för att motivera åtalsunderlåtelse i större utsträckning vid vissa narkotikabrott. Sålunda anser *länsstyrelsen i Malmöhus län* att erfarenheterna ger anledning till en striktare bedömning av narkotikabrottsligheten än vad som görs i promemorian. Av samma uppfattning är *polismyndigheten i Malmö* som menar, att narkotikasituationen på intet sätt är bättre än för ett par år sedan, då den polisiära intensivövervakningen sattes in. Det måste av såväl sociala skäl som från brottsbekämpningssynpunkt bedömas som olyckligt att i ökad utsträckning underlåta åtal för narkotikaöverlåtelse, även med det förbehållet att det skulle gälla obetydlig mängd i samband med egen konsumtion. Polismästaren framhåller att det i Malmö finns ett missbrukarklientel, som finansierar sitt eget missbruk genom att sälja narkotika i småportioner. Det skulle vara betänkligt om denna överlåtelsehantering, som ofta beklagligtvis kan pågå lång tid före upptäckten och som vållar avsevärda skador, skulle lämnas obeivrad. Det kan tänkas, att storlangarna kunde använda sig av dessa småförbrukare inför utsikten att åtalsunderlåtelse kunde påräknas. Liknande synpunkter anförs av *länsåklagaren i Malmöhus län*.

Hovrätten över Skåne och Blekinge påpekar att antalet beslut att inte åtala narkotikabrottslighet enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB överstiger antalet domar på böter. Av detta kan inte utläsas något behov av en vidgad användning av åtalsunderlåtelse för sådana brott. I stället visar siffrorna att det är något fel på den nu gällande lagstiftningen om narkotikabrott. Sker åtalsunderlåtelse för en viss typ av brott i större omfattning än åtal, har straffbestämmelserna uppenbarligen erhållit en alldeles för vid omfattning. Ur principiella synpunkter är det viktigt att slå fast att det är de lagstiftande organen som skall avgöra vilka handlingar som skall vara straffbara och inte åklagarna. En framkomlig väg synes vara att införa en bestämmelse att i fall där innehav avsett endast en ringa mängd narkotika för eget bruk eller där överlåtelse skett av en liten

mängd narkotika i samband med förbrukning skall inte dömas till påföljd. Härigenom skulle polisen alltjämt ha möjlighet att utreda alla typer av innehav och överlåtelse av narkotika medan åklagarna kan avskrika saken, om brottsligheten bedöms vara av ringa beskaffenhet.

Flera remissinstanser tar upp frågan vilka åklagare som skall vara behöriga att besluta om åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. *JK* understryker att det är en garanti för rättssäkerhet och för likformighet i tillämpningen att beslutanderätten i fråga om åtalsunderlåtelse förbehålls vissa åklagare och att tillsyn utövas av statsåklagarna och RÅ. Inte heller *Föreningen Sveriges statsåklagare* anser att frågan om behörig åklagare bör omprövas i detta sammanhang. Ett eftersträfvansvärt mål på sikt är en sådan åklagarorganisation att prövningen av åtalsunderlåtelsefrågor i princip kan läggas på den åklagare som enligt sin instruktion har att i övrigt handlägga målet. Personliga förordnanden att pröva åtalsunderlåtelsefrågor bör inte ifrågakomma.

Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt ifrågasätter om prövningen av dessa åtalsunderlåtelser även i fortsättningen bör ligga på statsåklagarna. Förfarandet blir tungrott. De föreslagna ändringarna motiveras delvis med att arbetet bör rationaliseras. Därtill kommer att statsåklagarna får tillfälle att pröva endast de fall där underordnad åklagare ifrågasätter åtalsunderlåtelse, eftersom åklagarna kan besluta om åtal. Någon enhetlig praxis blir därför inte möjlig. Även *länsåklagaren i Värmlands län* och *Föreningen Sveriges polismästare* anser att sådana beslut bör kunna fattas av de lokala åklagarna. Länsåklagaren framhåller att nödvändig kontroll kan utövas av RÅ, statsåklagare och chefsåklagare. En ändring skulle underlätta en rationell fördelning av arbetsuppgifterna vid åklagarmyndigheterna, särskilt med hänsyn till att domstolarnas arbetsordningar nyligen ändrats i samband med omorganisation. *Föreningen Sveriges åklagare* har den uppfattningen att många distriktsåklagare underlåter att underställa länsåklagaren brott, vari åtalsunderlåtelse är påkallad på grund av den omgång underställandet innebär. Om i vart fall chefsåklagare får behörighet att meddela besluten, kan praxis få den i promemorian önskade inriktningen. Argumentet om enhetlighet i rättstillämpningen saknar enligt föreningens mening tyngd, dels därför att endast de brott som distriktsåklagare väljer att underställa länsåklagaren blir föremål för prövning, dels därför att även länsåklagarnas tillämpning av åtalsunderlåtelse är synnerligen skiftande. Mest rationellt är därför att ge åklagarna på lokalplanet behörighet att meddela åtalseftergift enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. *Länsåklagaren i Uppsala län* tar upp vissa fall där det kan föreligga tvivel om att annat än böter skulle ådömas och där åtal kan vara olämpligt eller rent av skadligt. Dessa fall går i viss utsträckning in under 20 kap. 7 § första stycket 3 RB. Länsåklagaren ifrågasätter om det inte bör ankomma på statsåklagare i stället för på RÅ att göra bedömningen i de fall där påföljden be-

döms bli böter. En annan gräns för statsåklagarens prövning kunde vara att svårare straff än fängelse i ett år inte stadgas för brottet.

I några remissyttranden har framförts synpunkter på den närmare utformningen av bestämmelsen i 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. Sålunda ifrågasätter *Föreningen Sveriges polismästare* om en eventuell ändring i enlighet med förslaget i promemorian är ägnad att påverka praxis. Skillnaden mellan "uppenbart" och "med skäl" är visserligen någon, rent språkligt sett, men skillnaden är inte stor. Vid åtalsbedömningar skall alltid skäl finnas. Inför man trots detta ordet "skäl" i en lagtext kan detta inte betyda annat än en uppmaning till skärpning av bedömningen av omständigheterna i det särskilda fallet. "Det kan antagas" är därför en uppenbart annan grund än "med skäl kan antagas". Därmed blir också distansen mellan "uppenbart" och "med skäl" inte särskilt stor.

Svea hovrätt anför att den föreslagna lagtexten möjligen kan misstolkas eftersom det inte helt klart framgår om orden det med skäl kan antagas styr båda de följande leden i lagrummet eller enbart det förra. Hovrätten anser för sin del att det angivna uttrycket bör gälla endast det förra ledet. Hovrätten ifrågasätter vidare om inte "är" i det senare ledet bör bytas ut mot "finnes". Härigenom skulle lydelsen i denna del komma att överensstämma med bl. a. den som återfinns i 1 § sista stycket i 1964 års lag och i BrB:s regler om åtalsprövning. *Föreningen Sveriges åklagare* har samma uppfattning och tillägger att ordet finnes enligt föreningens mening medger en mer subjektiv prövning från åklagarens sida än ordet är i den föreslagna lydelsen. Behålls "är" kan en snävare tolkning än vad som avsetts, befaras.

5.2 Åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare

Förslaget att utvidga möjligheterna till åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av samtliga remissinstanser.

JK anför att de ökade möjligheter som numera står till buds för barnavårdsnämnder m. fl. synes kunna bättre tas tillvara med den föreslagna utformningen av bestämmelserna om åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare än med nuvarande regler. Enligt förslaget kommer åtal att kunna underlåtas så snart åklagaren finner, att lämplig påföljd kommer till stånd även utan åtal. Enligt *RA* tillgodoser ändringen det primära önskemål som framförts i kommunförbundets och *RA*:s gemensamma framställning och bör kunna godtas som ett provisorium i avvaktan på en närmare utredning av frågan om åtal mot unga lagöverträdare. Men den föreslagna formuleringen torde utrymme finnas för åtalsunderlåtelse i vid omfattning när åtgärd av något slag vidtagits.

Hovrätten över Skåne och Blekinge anser att det inte bör tillkomma

åklagarna att utöva någon form av uppsikt över åtgärder inom barnavården, framför allt inte över de beslut som fattas av den behöriga kommunala nämnden. En annan sak är att åklagarnas kontinuerliga befattning med de synnerligen viktiga frågorna om åtgärder mot ungdomsbrottslighet bör föranleda ett samarbete med de barnavårdande organen i principiella frågor och ett informellt samråd på ett tidigt stadium i enskilda fall. Åtskilliga åtgärder har också vidtagits under årens lopp för att åstadkomma ett sådant samråd och för att åtalsfrågan och barnavårdsnämndens ingripande kommer till stånd utan tidsutdräkt. Mot bakgrund av den ordning som råder ter sig avfattningen av 1 § i 1964 års lag föråldrad. En ändring är påkallad inte blott i det hänseende som anges i promemorian utan även beträffande övriga i paragrafen angivna förutsättningar för åtalsunderlåtelse. Hovrätten förordar en ändring som innebär att åklagarens lämplighetsprövning bortfaller. Kvar står åklagarens prövning om åtal likväl finnes påkallat ur allmän synpunkt. Liknande synpunkter framförs av *socialstyrelsen*, som konstaterar att den föreslagna lydelsen inte medför att åklagare får en ovillkorlig skyldighet att underlåta åtal i de fall som anges i 1 §. Alltjämt ges åklagaren befogenhet att åtala även om barnavårdsnämndens ingripande är det lämpligaste för den unges tillrättaförande eller brottet skett av okynne eller förhastande. Enligt socialstyrelsens uppfattning kan det övervägas om inte åklagaren i dessa fall skulle ha skyldighet att underlåta åtal.

Socialutredningen betecknar ändringarna i 1964 års lag som väsentliga. Härigenom förbättras förutsättningarna för ett ytterligare närmande mellan social- och kriminalpolitiska synsätt, vilket från rehabiliteringssynpunkt framstår som synnerligen önskvärt. De underåriga asociala, inklusive de som registreras för lagbrott, utgör på olika vis en social nyckelgrupp. Flertalet av de barn och yngre tonåringar, som s. a. s. kvantitativt sett utgör det dominerande kriminalpolitiska problemet i dagens samhälle, torde vara att betrakta som normalasociala under ett visst tidskede av sitt liv. För dessa barn och ungdomar bör rimligtvis ett flexibelt åtgärdssystem stå till buds. En mindre del av de registrerade ungdomsbrottslingarna, en grupp tidigt psyko/socialt skadade och på olika vis socialt underprivilegierade ungdomar, bildar kärnan i en social problemgrupp, som tyvärr hittills ofta tenderat att bli av såväl multiproblematisk som persistent karaktär. För denna grupp ungdomar är det viktigt att man så tidigt som möjligt kan sätta in olika stöd- och hjälpåtgärder, av såväl socialt som psykologiskt/psykiatriskt slag. Resultaten av ett flertal kriminologiska undersökningar gör troligt, att åtskilligt står att vinna på en minskning av kriminalpolitiskt schabloniserade åtgärder beträffande unga lagöverträdare, till förmån för individuellt inriktade sådana, styrda av sociala och psykologiska skäl.

Länsåklagarna i Uppsala och Östergötlands län ser med tillfredsställelse att den föreslagna ändringen bl. a. medför att skillnaden mellan de

åtgärder som barnavårdsnämnden har att välja mellan och de åtgärder som enligt 1964 års lag är en förutsättning för beslut om åtalsunderlåtelse undanröjs. Liknande uttalande gör *Svenska kommunförbundet* och *Föreningen Sveriges statsåklagare*, som tillägger att nuvarande förhållanden leder till att de mera skötsamma av de unga lagöverträdarna löper större risk för åtal än de mera belastade.

Enligt *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* sker i nuvarande praxis åtal mot unga lagöverträdare i åtskilliga fall, där lagföring utan olägenhet synes kunna underlåtas. Föreningen tillstyrker att utrymmet för åtalsunderlåtelse vidgas såsom föreslagits i promemorian. Av samma uppfattning är *länsåklagaren i Värmlands län*, som menar att i de fall där åklagaren på goda grunder kan förutse att domstolen kommer att överlämna den unge till vård enligt barnavårdslagen lagföringen inför domstol oftast ter sig helt meningslös och bl. a. från processekonomisk synpunkt olämplig. Reglerna bör vara så utformade att lagföring av 15—18-åringar kommer till stånd endast då brottslighetens art uppenbarligen kräver det med hänsyn till den allmänna laglydnaden och vidare i de fall där det erfordras mer ingripande åtgärder än som kan företas av barnavårdsnämnd.

Barnavårdsnämndens resurser berörs i några yttranden. *Socialstyrelsen* framhåller att det alltså finns brister i fråga om barnavårdsnämndernas personella resurser och möjligheter till effektiva åtgärder. Det är emellertid inte otänkbart att de föreslagna vidgade möjligheterna till åtalsunderlåtelse kan komma att stimulera utvecklingen av barnavårdsnämndernas verksamhet. I varje fall får de brister som fortfarande finns inte tas som intäkt för att inte nu genomföra den föreslagna ändringen. Det måste nämligen anses som principiellt riktigt att åtalsunderlåtelse kan äga rum så snart vederbörande barnavårdsnämnd vidtar den för den unges tillrättaförande lämpligaste åtgärden oberoende av åtgärdens form. *Överåklagaren i Göteborgs åklagardistrikt* anser att reformen till fullo motiveras av den utveckling som på senare år skett inom barn- och ungdomsvården. *Samarbetsorganet för åtgärder mot ungdomsbrottsligheten* och *länsstyrelsen i Malmöhus län* framhåller att positiva kriminalpolitiska resultat förutsätter en fortlöpande personell och kunskapsmässig upprustning av barnavårdsnämnder och andra sociala organ.

Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt är kritisk i fråga om de resurser som står de sociala organen till buds. Det är i princip riktigt att behandlingen av kriminella ungdomar allt mer flyttas över till barn- och ungdomsvårdande organ. En förutsättning härför är dock att nämnda organ beslutar om lämpliga åtgärder för den unges tillrättaförande och att resurser finns för att genomföra besluten. I promemorian utgår man från att barnavårdsnämnderna fått ökade resurser. Detta kan vara riktigt, men samtidigt har behovet av insatser ökat, kanske i ännu högre grad. Framför allt har på senaste tiden arbetet med sociala bidrag ökat, i

vart fall i Malmö. Situationen i Malmö bedöms därför för närvarande som inte tillfredsställande när det gäller att snabbt ta itu med kriminell ungdom. Hos åklagarmyndigheten märks detta bl. a. genom att besvär av remisser och därpå följande ingripanden många gånger dröjer för länge. Det har dock skett en ökning av resurserna när det gäller läkare och psykologer, vilket måste verka fördelaktigt på möjligheterna att komma fram till lämplig vård av unga lagöverträdare.

En del remissinstanser behandlar närmare de åtgärder som kan ligga till grund för ett beslut om åtalsunderlåtelse. *RÅ* konstaterar, att när det gäller ingripande enligt barnavårdslagen kommer, förutom övervakning enligt 26 § och omhändertagande för samhällsvård enligt 29 §, att kunna beaktas också de åtgärder som avses i 26 § första stycket 1 och 3, dvs. hjälpåtgärder och föreskrifter rörande den underåriges levnadsförhållanden. Även om något formellt beslut om sådant ingripande inte meddelats, bör åtal efter lagändringen kunna underlåtas, om den unge rent faktiskt har blivit föremål för hjälp- eller stödåtgärd från barnavårdsnämndens sida.

Polismyndigheten i Malmö anför att det är angeläget att inte alltför kraftigt tunna ut kraven på de "hjälp-, stöd- och saneringsåtgärder" från barnavårdsnämndens sida, som skall få utgöra grund för åtalsunderlåtelse.

Länsåklagaren i Kopparbergs län understryker vikten av att barnavårdsnämnderna i sina utredningar och yttranden till åklagaren utförligt redovisar de hjälp- och stödåtgärder som genom barnavårdsnämnden eller i annan ordning kommer att vidtas eller redan vidtagits. Han har i likhet med socialvårdsconsulenten i länet i några fall kunnat konstatera, att barnavårdsnämnden redovisat endast tilldelad varning, trots att därutöver relativt omfattande stöd- och hjälpåtgärder företagits.

Länsstyrelsen i Örebro län tillstyrker i princip förslaget angående åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare men anser att genomförandet bör anstå till dess kartläggning verkställts av barnavårdsnämndernas verksamhet och redovisning lämnats för de hjälp- och stödåtgärder, som hittills vidtagits. Blir en sådan redovisning positiv, råder ingen tveksamhet att vidga åklagarens rätt till åtalsunderlåtelse.

Socialutredningen tar upp frågan hur samhällsvård enligt 31 § andra stycket barnavårdslagen bör uppfattas vid prövning av om åtalsunderlåtelse skall ske. Omhändertagande för samhällsvård enligt detta lagrum kan ske på begäran av föräldrarna eller med deras samtycke, då föräldrarna inte kan bereda den underåriga viss erforderlig vård eller eljest underlåter att tillfredsställande sörja för honom. Har den underåriga fyllt 15 år, fordras även hans samtycke till omhändertagandet. Ett sådant omhändertagande får ej ske, om fall som avses i 25 § barnavårdslagen föreligger. Det förekommer emellertid att barnavårdsnämnder, bl. a. med motivering att frivillig medverkan från den ärendet rör är värdefull, nö-

jer sig med att tillämpa 31 § andra stycket även i fall då 25 § skulle kunna vara tillämplig. Vidare torde det förekomma att barnavårdsnämnder, i fall där en underårig omhändertagen jämlikt 31 § andra stycket barnavårdslagen begår brott, ej upphäver detta omhändertagande till förmån för åtgärder enligt 25 § barnavårdslagen, där sådana formellt skulle kunna tillgripas. Ärendet kvarhålls således i stället som ett 31 §-ärende. En åklagare kan då ha anledning att ställa sig tveksam om barnavårdsnämndens åtgärder är av sådan natur att formella förutsättningar för åtalsunderlåtelse föreligger.

Frågan vilken betydelse en av barnavårdsnämnd tilldelad varning skall ha tas upp av bl. a. RÅ. Av ett uttalande i promemorian framgår att också förmaning eller varning skall kunna läggas till grund för beslut att underlåta åtal. RÅ framhåller att utrymmet för förmaning — som skall riktas till föräldrarna — är ringa när ingripandet är föranlett av brottsligt förfarande från den unges sida. Varning är däremot en ganska ofta använd åtgärd. RÅ har i och för sig ingen erinran mot att varning får beaktas vid åtalsprövningen, men finner det tveksamt om en sådan åtgärd, liksom förmaning, kan betecknas som hjälp- eller stödåtgärd. Med den föreslagna lagtexten synes det därför knappast bli möjligt att underlåta åtal under åberopande av att barnavårdsnämnden har tilldelat den unge varning. I enlighet med vad som uttalats under förarbetena till barnavårdslagen torde det emellertid vara vanligt att varningar förbinds med hjälpande eller stödjande åtgärder. När så sker kommer hinder mot åtalsunderlåtelse inte att föreligga. Anledning att i detta sammanhang ytterligare vidga möjligheterna att underlåta åtal, synes inte föreligga. Liknande synpunkter framförs av *länsåklagaren i Uppsala län*, som ifrågasätter om inte lagregeln bör kompletteras så att tvekan om innehållet inte föreligger. *Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt* ifrågasätter det lämpliga i att förmaning och varning jämföras med övriga exemplifierade hjälp- och stödåtgärder. Vid barnavårdslagens tillkomst rådde delade meningar om värdet av förmaning och varning. En ökad tillämpning av förmaning och varning kan få den följden att antalet åtal ökar, då åklagaren alltid har att ta hänsyn till om vidtagen åtgärd är tillräcklig från individual- och allmänpreventiv synpunkt. En annan sak är vidare att ändringen kan komma att medföra större ojämnheter i tillämpningen hos olika åklagare.

I ett par yttranden behandlas möjligheten att utan åtgärd underlåta åtal om brottet uppenbarligen har skett av okynne eller förhastande.

Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt menar att det under senare tid har kunnat förmärkas en viss tendens hos barnavårdsnämnden att vid fall av ganska omfattande kriminalitet inte vidta någon åtgärd, varvid ibland anförts att brotten begåtts av okynne eller förhastande. Barnavårdsnämndens mening har långt ifrån alltid kunnat delas av åklagarmyndigheten. Efter hand har dock även hos åklagarmyndigheten tilläm-

pats en något liberalare tolkning av begreppet okynne eller förhastande. Många gånger, då man ställs inför valet åtal eller ej åtal, frågar man sig vartill ett åtal skall tjäna och meddelar åtalsunderlåtelse, även om det är diskutabelt om "okynne eller förhastande" verkligen föreligger. Med den nu föreslagna lagändringen ges möjlighet att i större utsträckning på ett formellt riktigt sätt besluta om åtalsunderlåtelse i sådana fall. Detta är en fördel. Den föreslagna ändringen får givetvis inte leda därhän, att den unge uppfattar myndigheternas agerande som en eftergivenhet och att han hinner vänja sig vid brottsligt handlande innan övervakning eller annan mera påtaglig åtgärd för hans tillrättaförande vidtas. Det får inte bli så att barnavårdsnämnden slentrianmässigt skall gå från lindriga till mera ingripande åtgärder för att därmed kunna markera skärpning i åtgärderna. *Länsåklagaren i Östergötlands län* anför att åklagaren i de fall då barnavårdsnämnden inte vidtar någon åtgärd alls ställs inför stora svårigheter, särskilt om brotten inte kan anses ha skett av okynne eller förhastande. Detta problem kommer uppenbarligen att kvarstå även i fortsättningen. Då det inte bör vara åklagarens sak att frampressa åtgärder från barnavårdsnämndens sida i sådana fall, kan det möjligen övervägas om inte 1 § även bör innehålla en bestämmelse av innehåll att åtal kan underlåtas utan åtgärd från barnavårdsnämndens sida, om särskilda omständigheter föreligger.

I promemorian föreslås att åtalsunderlåtelse bör kunna meddelas även vid återfall i brott mindre restriktivt än som nu sker. *JK* har inget att erinra mot detta. *RA* anför att han har för avsikt att i cirkulär till åklagarna ge råd och anvisningar för bedömningen i sådana fall där den unge efter beslut om åtalsunderlåtelse gör sig skyldig till nytt brott. *Samarbetsorganet för åtgärder mot ungdomsbrottsligheten* anser det olämpligt ur rehabiliteringssynpunkt att åtal regelmässigt sker vid återfall i brott efter en åtalsunderlåtelse såvida inte barnavårdsnämnden skärper sitt ingripande mot den unge. *Överåklagaren i Malmö åklagardistrikt* anför att förnyad åtalsunderlåtelse inte så sällan tillämpas mot den som redan står under övervakning trots att barnavårdsnämnden endast beslutat om fortsatt övervakning. Ibland måste emellertid barnavårdsnämndens åtgärder eller brist på åtgärder leda till att åtal inte kan underlåtas. *Överåklagaren* tror inte att de föreslagna ändringarna i 1964 års lag kommer att göra barnavårdsnämnderna benägna till mera aktiva ingripanden, som kan godtas av åklagaren.

I några yttranden berörs bestämmelsen att åtal skall väckas, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför att vägledande för denna prövning bör när det gäller de unga vara om ett åtal kan leda till någon praktisk åtgärd, t. ex. böter, eller om handläggning vid domstol av annan orsak är nödvändig, såsom för att saken skall bli tillfredsställande utredd. *Socialstyrelsen* ifrågasätter om det för ungdomar i åldern 15—17 år är riktigt att låta allmänpreventiva

synpunkter få inverka på frågan om åtal skall väckas eller ej. *Föreningen Sveriges tingsrättsdomare* framhåller att praxis i detta avseende kan vara ganska varierande. Föreningen ifrågasätter om inte en något liberalare bedömning är motiverad. Särskilt gäller detta tillfällighetsbrott och sådana fall, där mera ingripande åtgärder från barnavårdsnämndens sida vidtagits.

Enligt *Föreningen Sveriges åklagare* bör det allvarligt övervägas om inte åtalsbesluten kan fattas i de lokala åklagardistriktet. Tidsvinsten i handläggningen skulle enligt föreningens mening bli avsevärd. Om man inte är beredd att låta samtliga ärenden enligt 1964 års lag avgöras av chefsåklagare, skulle en inte obetydlig tidsvinst göras, om chefsåklagare fick behörighet att besluta om åtalsunderlåtelse och endast mål, i vilka denne ansåg att åtal borde väckas, underställdes statsåklagares prövning. Statsåklagare kan nära följa chefsåklagarnas praxis genom att protokollskopia tillställs honom. *RA* anför, att frågan om vilka åklagare som bör anförtros prövningen av åtalsunderlåtelser kommer att utredas av den tillsatta utredningen. Det är *RA*:s uppfattning, att kretsen av behöriga åklagare torde kunna vidgas. Detta bör dock inte ske förrän ny lagstiftning tillämpats någon tid och en någorlunda enhetlig praxis hunnit utbilda sig. Uttalande av samma innebörd görs av *Föreningen Sveriges statsåklagare*.

5.3 Vårnadshavares rätt till ersättning för inställelse vid domstol

Samtliga remissinstanser utom *Föreningen Sveriges polismästare* har tillstyrkt eller lämnat utan erinran förslaget i departementspromemorian att vårnadshavare skall få rätt till ersättning för inställelse vid domstol på samma sätt som gäller för vittne. Föreningen anser det inte sakligt motiverat att reglerna om vittnesersättning tillämpas för en vårnadshavare som hörts i anledning av åklagarens talan, även om det i vissa fall kan förekomma att vårnadshavaren får vidkännas förluster. Bakom ett vårnadshavarskap ligger arbete, ansträngningar och utgifter. Föreningen anser emellertid att det bör finnas möjligheter för vårnadshavaren att få ersättning i sådana fall, då han haft utgifter eller förlorat inkomster, som för honom är av ingripande eller större betydelse med hänsyn till hans inkomstläge.

JO ifrågasätter om inte en formell justering bör göras i den föreslagna nya 11 § i 21 kap. RB. Enligt förslaget skall den som har vårnaden om omyndig äga rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat, om han hörts i anledning av åklagarens talan. Uttrycket är detsamma som förekommer i 20 kap. 15 § RB. Enligt denna bestämmelse äger målsägande, som hörts i anledning av åklagarens talan, rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat. Det torde emellertid få anses att vårnadshavare i det i förslaget avsedda fallet snarare hörts i anledning

av den misstänktes talan. Föreskriften i 21 kap. 1 § RB om vårdnadshavares hörande anknyter till regeln, att den misstänkte själv äger föra sin talan. Vad som sägs i förarbetena om att det ofta är av vikt att vårdnadshavaren hörs för att den misstänktes intressen skall bli behörigen tillgodosedda, kan inte anses ha förlorat sin betydelse, även om föreskriften om vårdnadshavarens hörande numera främst tjänar intresset att underlaget för bedömande av påföljdsfrågan skall bli så fullständigt som möjligt. JO föreslår att uttrycket i anledning av åklagarens talan byts ut mot en enkel hänvisning till 1 § i 21 kap.

Svea hovrätt anför att bestämmelser om vårdnadshavares rätt till ersättning i förslaget har upptagits dels i 21 kap. RB dels i 1964 års lag. Det synes hovrätten vara ur lagteknisk synpunkt mera korrekt att bestämmelse om ersättningsrätten endast tas upp i 21 kap. RB och att en hänvisning till denna bestämmelse tas in i 1964 års lag.

6. Departementschefen

6.1 Åtalsunderlåtelse vid mindre allvarliga brott

Enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB kan åklagaren underlåta åtal, om det är uppenbart, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och att den misstänktes lagföring inte är påkallad ur allmän synpunkt.

Under senare år har beslut att underlåta åtal med stöd av denna bestämmelse meddelats i mindre än 10 000 fall om året. Samtidigt har antalet personer som årligen dömts till böter uppgått till närmare 400 000.

I departementspromemorian föreslås en utvidgning av åklagares rätt att underlåta åtal enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. Den begränsning som ligger i att det skall vara uppenbart att annan påföljd än böter skulle komma att ådömas föreslås utgå. Åklagaren bör i stället enligt departementspromemorian få rätt att underlåta åtal, om han med skäl kan anta att påföljden inte skulle bli annat än böter.

Remissinstanserna är i allmänhet positivt inställda till den föreslagna ändringen. I ett par remissyttranden har riktats kritik mot den föreslagna ändringen från principiella utgångspunkter. Det har därvid bl. a. anförts att den åsyftade avlastningen av arbetsuppgifter från de rättsvårdande organen inte bör ske genom utökade möjligheter att underlåta åtal utan genom att de förfaranden som åsyftas avkriminaliseras och genom att straffbestämmelserna preciseras.

För egen del har jag i direktiven för åtalsrättskommittén (Ju 1970: 63) uttalat mig för en omprövning av principen om absolut åtalsplikt och en utvidgning av möjligheterna att underlåta åtal bl. a. vid mindre allvarlig brottslighet. Enligt min mening medför utökade möjligheter till åtalsunderlåtelse i fråga om mindre allvarliga brott sådana processeko-

nomiska fördelar att det finns starka skäl överväga en ordning som innebär en betydligt friare åtalsprövning än för närvarande. Även kriminalpolitiska skäl kan anföras härför. Detta utesluter givetvis inte att frågan om avkriminalisering av bagatellartade förfaranden ägnas uppmärksamhet. Dessa frågor bör inte tas upp i detta sammanhang utan får prövas bl. a. av åtalsrättskommittén, som också har i uppdrag att utreda frågan om vilka möjligheter som bör finnas att avbryta brottmålsförfarandet på förundersökningsstadiet.

Det kan givetvis diskuteras om en separat reform bör genomföras i fråga om åtalsunderlåtelse vid mindre allvarlig brottslighet utan att avvakta åtalsrättskommitténs ställningstagande. Med hänsyn till att arbetsbelastningen på de rättsvårdande organen är stor och att tillgängliga resurser i största möjliga utsträckning bör inriktas mot den svåra och mera komplicerade brottsligheten anser jag, i likhet med flertalet remissinstanser, att en begränsad reform i huvudsaklig överensstämmelse med promemorians förslag bör genomföras redan nu.

Den föreslagna ändringen i 20 kap. 7 § första stycket 1 RB innebär inte något frångående av principen att en kriminaliserad gärning regelmässigt skall följas av en påföljd. Den yttre ramen för åtalsunderlåtelse vidgas emellertid något genom att åklagaren får rätt att underlåta åtal, även om straffet vid lagföring skulle bli höga böter. Finns det någon tvekan om att annat straff än böter skulle ådömas, finns däremot inte utrymme för åtalsunderlåtelse.

En fråga som har uppmärksamats under remissbehandlingen är den begränsning av institutet åtalsunderlåtelse som ligger däri att åtal inte får underlåtas, om lagföring är påkallad ur allmän synpunkt. Som har framhållits i promemorian är det inte möjligt att generellt ange vilka omständigheter som bör föranleda att åtal kan underlåtas. Med hänsyn till att frågan om allmänna förutsättningar för åtalsunderlåtelse är föremål för utredning anser jag inte heller, att det finns anledning att lagstiftningsvägen nu precisera när åtal är påkallat ur allmän synpunkt. Det får ankomma på RÅ att genom anvisningar och vid inspektioner verka för att enhetlighet upprätthålls i tillämpningen i detta avseende.

En typ av brottslighet som särskilt uppmärksamats i promemorian och under remissbehandlingen är narkotikabrottsligheten. Vid sådan brottslighet förekommer redan nu åtalsunderlåtelse i betydande omfattning. Detta hänger samman med att det straffbara området har gjorts mycket vidsträckt på grund av att det ansetts vara av stor betydelse för att kunna utreda den allvarligare brottsligheten att även i och för sig bagatellartade förfaranden omfattas av straffbudet. Som jag har framhållit tidigare bör inte i detta sammanhang ske någon omprövning av den straffrättsliga lagstiftningen. Från denna utgångspunkt bör det enligt min mening finnas ökat utrymme för åtalsunderlåtelse vid narkotikabrottslighet. Det är sålunda angeläget att inte genom ingripande med åtal spolie-

ra möjligheterna att ge narkotikamissbrukare nödvändig vård. Eftersom åtalsunderlåtelse vid narkotikabrottslighet bör begränsas till rena bagatellfallen är det enligt min mening lämpligare att utnyttja möjligheterna till åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB än att införa bestämmelser om särskild åtalsprövning i narkotikastrafflagen. När det gäller ungdomar kan åtalsunderlåtelse för narkotikabrott dessutom komma i fråga även enligt 1964 års lag.

Som framgår av det anförda bör åtal underlätas endast vid mindre allvarliga narkotikabrott, t. ex. innehav av mindre mängd narkotika för egen förbrukning eller överlåtelse av mindre mängd i samband med konsumtion. Det missbrukarklientel som systematiskt finansierar sitt eget missbruk genom att sälja narkotika i små portioner bör normalt inte komma i åtnjutande av åtalsunderlåtelse. Tillämpningen får ske med beaktande av den allmänna inställningen att överlåtelse av narkotika är att bedöma som en mycket allvarlig och samhällsfarlig brottslighet.

I några remissyttranden behandlas frågan vilka åklagare som skall vara behöriga att besluta om åtalsunderlåtelse. Med hänsyn till det pågående utredningsarbetet bör denna fråga enligt min mening inte omprövas i detta sammanhang. Jag föreslår sålunda inte några ändringar i de nuvarande behörighetsreglerna utan beslutanderätten skall liksom hittills i vissa fall förbehållas statsåklagare.

Under remissbehandlingen har framförts viss kritik beträffande den närmare utformningen av förslaget till ändring i 20 kap. 7 § första stycket 1 RB enligt promemoriaförslaget. Enligt min mening kommer den åsyftade ändringen till uttryck tydligare än i promemoriaförslaget, om lagtexten utformas så att åtalsunderlåtelse får ske, om det kan antas att i händelse av lagföring annan påföljd än böter inte skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring ej finnes påkallad ur allmän synpunkt. Det måste givetvis finnas fog för antagandet att annan påföljd än böter inte kommer att ådömas. Som jag har framhållit tidigare får åtalsunderlåtelse inte beslutas, om det råder någon tvekan i detta hänseende. Ändringen innebär, liksom promemoriaförslaget, att uppenbarhetsrekvisitet utgår även beträffande förutsättningen att lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt. Härigenom vinnns överensstämmelse med motsvarande bestämmelse i 1 § andra stycket i 1964 års lag. Som jag har anförat tidigare får innebörden av denna förutsättning för åtalsunderlåtelse närmare utformas i tillämpningen med ledning av de anvisningar som RÅ meddelar.

6.2 Åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare

Enligt 1 § i 1964 års lag kan åklagare besluta att inte åtala, om den underårige ställs under övervakning enligt 26 § barnavårdslagen, omhändertas för samhällsvård enligt 29 § samma lag eller blir föremål för an-

nan därmed jämförlig åtgärd. Även utan att någon av dessa åtgärder vidtas kan den unge undgå åtal, om han erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning. För samtliga fall gäller att det med skäl kan antas, att man vidtagit vad som är lämpligast för hans tillrättaförande.

Enligt 26 § barnavårdslagen skall barnavårdsnämnden försöka åstadkomma rättelse genom en eller flera av följande förebyggande åtgärder, nämligen hjälpåtgärder, inncfattande råd och stöd, förmaning (till föräldrar eller fostrare) och varning (till den unge), föreskrifter rörande den unges levnadsförhållanden samt övervakning.

Reglerna om åtalsunderlåtelse har i stort sett varit oförändrade sedan tillkomsten av 1944 års lag om eftergift av åtal mot vissa underåriga. Den viktigaste sakliga ändringen i samband med att bestämmelserna överfördes till 1964 års lag var slopandet av kravet på att brottet skulle vara ringa för att det skulle kunna meddelas beslut om åtalsunderlåtelse oberoende av om eller på vad sätt barnavårdsnämnden ingrep i de fall där brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande. Därigenom ökades möjligheten att bevilja åtalsunderlåtelse i sådana fall där brottet visserligen i och för sig inte var ringa men det ändå inte var utslag av sådan kriminalitet att ett ingripande av barnavårdsnämnd eller lagföring ansågs nödvändigt.

Grundtankarna i 1944 och 1964 års lagar är att lagföring och straff skall ersättas med andra reaktionsformer, som bättre är ägnade att tillrättaföra den unge lagöverträdaren. Dessa grundtankar kan inte realiseras, om det inte finns tillräckliga resurser hos de organ som skall lämna unga lagöverträdare vård och hjälp. En bedömning av antalet åtalsunderlåtelser i förhållande till antalet prövade fall måste således för varje tidsperiod ses mot bakgrunden av de möjligheter som finns hos de barnavårdande organen.

Vid tillkomsten av 1964 års lag uttalade föredragande departementschefen (prop. 1964: 10 s. 158) att åtal borde kunna underlåtas, om man härigenom åstadkom lika goda eller bättre behandlingsåtgärder än om åtal väckts. Bortsett från brott som uppenbarligen begåtts av okynne eller förhastande borde åtal få underlåtas endast under förutsättning, att någon form av uppfostringsåtgärder vidtogs. Åtgärderna skulle vara lämpliga för den unge lagöverträdaren. Det skulle i och för sig inte vara nödvändigt, att det var fråga om åtgärder av barnavårdsorgan. Även åtgärder av enskild kunde vara ändamålsenliga.

I departementspromemorian föreslås att 1 § i 1964 års lag ändras så, att det klart framgår, att förutsättningar för beslut om åtalsunderlåtelse föreligger, förutom när övervakning eller omhändertagande och därmed jämförliga åtgärder kommer till stånd, även då den unge blir föremål för andra hjälpåtgärder, innefattande råd och stöd, förmaning och varning eller föreskrifter rörande sina levnadsförhållanden. Även samtal med den unge och frivillig kontakt från hans sida med nämnden bör anses

vara sådana åtgärder som möjliggör åtalsunderlåtelse.

I ett par remissyttranden berörs den principiellt viktiga frågan huruvida ansvaret för behandlingen och vården av de unga lagöverträdarna i princip bör övertas av barnavårdsnämnderna. Denna fråga kan inte lösas utan en ingående kartläggning av de barnavårdande organens möjligheter att bereda unga lagöverträdare vård och behandling. Det finns därför enligt min mening inte anledning att närmare gå in på frågan i samband med den nu aktuella reformen. Frågan får tas upp på grundval av åtalsrättskommitténs utredningsarbete. Dessförinnan bör endast vidtas begränsade ändringar inom ramen för nuvarande system.

Mot denna bakgrund vill jag understryka att barnavårdsnämndernas ökade möjligheter att ingripa med olika åtgärder bättre synes kunna tas tillvara med den föreslagna utformningen av åtalsunderlåtelse mot unga lagöverträdare än nuvarande regler. Som socialstyrelsen framhåller torde det visserligen alltjämt finnas brister i fråga om barnavårdsnämndernas personella resurser och möjligheter till effektiva åtgärder men dessa är inte av den art och omfattning att de bör få hindra genomförandet av den föreslagna ändringen. Utgångspunkten bör vara att åtalsunderlåtelse skall äga rum så snart vederbörande barnavårdsnämnd vidtar den åtgärd som är lämpligast för den unge lagöverträdaren.

Hittills har förelegat en skillnad mellan barnavårdslagens system av åtgärder och de åtgärder som är förutsättning för åklagarens beslut om åtalsunderlåtelse. I likhet med flera remissinstanser anser jag denna skillnad numera omotiverad och den bör som föreslagits i promemorian undanröjas. Jag ansluter mig till den uppfattningen att åtal bör kunna underlåtas även om något formellt beslut om ingripande enligt barnavårdslagen inte meddelas förutsatt att den unge rent faktiskt har blivit föremål för hjälp- och stödåtgärd från barnavårdsnämndens sida. Även samtal med den unge och frivillig kontakt från hans sida med nämnden bör anses vara sådan åtgärd som möjliggör åtalsunderlåtelse, naturligtvis under förutsättning att kontakten innebär råd och stöd. Enligt min uppfattning föreligger inte något hinder mot åtalsunderlåtelse vid samhällsvård enligt 31 § andra stycket barnavårdslagen under förutsättning att den unge lagöverträdaren genom denna samhällsvård blir föremål för sådana hjälp- och stödåtgärder, att det med skäl kan antas, att härigenom vidtas vad som är lämpligast för hans tillrättaförande. I sammanhanget vill jag understryka betydelsen av att barnavårdsnämnderna lämnar åklagaren en noggrann redogörelse för de åtgärder som nämnden har vidtagit eller ämnar vidtaga. Endast om så sker blir åklagaren i stånd att tillämpa bestämmelsen om åtalsunderlåtelse på ett riktigt sätt.

Bland förebyggande åtgärder enligt 26 § barnavårdslagen anges även förmaning och varning. Jag delar RÅ:s uppfattning att förmaning eller varning inte kan betecknas som en sådan hjälp- eller stödåtgärd som bör berättiga till åtalsunderlåtelse. I praktiken torde varningar ofta förbindas

med hjälpande eller stödjande åtgärder av olika slag. I sådana fall råder ingen tvekan om att förutsättningar för åtalsunderlåtelse finns. Enbart en förmaning eller varning bör emellertid inte kunna ligga till grund för ett beslut om åtalsunderlåtelse. Som jag har framhållit förut är det angeläget att barnavårdsnämnderna noga redovisar för åklagaren vilka åtgärder som har vidtagits eller kommer att vidtas.

Vad som hittills anförts har tagit sikte på åtgärder som vidtas av barnavårdsnämnd. Liksom hittills skall emellertid gälla att även åtgärd, som har vidtagits i annan ordning, t. ex. genom enskild, skall beaktas vid åtalsprövningen.

Liksom hittills bör åtal kunna underlåtas även utan att särskild åtgärd vidtagits, om brottet uppenbarligen har skett av okynne eller förhastande. Jag vill i detta sammanhang understryka vikten av att barnavårdsnämnden noggrant överväger om ett brott verkligen kan sägas ha skett uppenbarligen av okynne eller förhastande. Är det fråga om ett stort antal brott och har brottsligheten varat under en längre tidrymd, kan den i allmänhet inte anses ha skett av okynne eller förhastande. I sådana fall kommer emellertid förutsättningar för åtalsunderlåtelse att finnas, om barnavårdsnämnden vidtar någon hjälp- och stödåtgärd.

1964 års lag, liksom dess föregångare, innehåller inte något hinder mot en upprepad åtalsunderlåtelse. Med hänsyn till barnavårdens ökande resurser finns det enligt min mening skäl att i viss utsträckning låta de barn- och ungdomsvårdande organen svara för unga lagöverträdarens tillrättaförande även i återfallssituationer. Åtal bör därför i allmänhet kunna underlåtas, när åtal inte skulle leda till andra åtgärder än sådana som kan anordnas i samband med åtalsunderlåtelse. Utgångspunkten för bedömningen av frågan om en förnyad åtalsunderlåtelse bör komma till stånd bör vara att den åtgärd som har vidtagits alltför är lämpligast för den unges tillrättaförande. Självfallet kommer det även i fortsättningen att finnas fall där åklagaren har skäl att kräva att barnavårdsnämnden prövar en annan och mer ingripande åtgärd mot den unge för att åtalsunderlåtelse skall komma i fråga.

När det gäller inbörden av förutsättningarna att åtal ej får underlåtas om åtal finnes påkallat ur allmän synpunkt bör detta, liksom när det gäller åtalsunderlåtelse vid mindre allvarlig brottslighet, närmare bestämmas i tillämpningen, varvid det får ankomma på RÅ att genom anvisningar och inspektion övervaka och leda utvecklingen i detta avseende.

Enligt nu gällande ordning är i princip endast statsåklagare behörig att besluta om åtalsunderlåtelse enligt 1964 års lag. Som jag har anfört i anslutning till reglerna om åtalsunderlåtelse enligt 20 kap. 7 § första stycket 1 RB finns det inte anledning att i detta sammanhang ompröva frågan om åklagarnas behörighet i detta avseende.

6.3 Vårdsnadshavares rätt till ersättning för inställelse vid domstol

Enligt 21 kap. 1 § RB skall rätten, om den misstänkte är omyndig, höra den som har vårdsnaden om honom, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet eller eljest finnes erforderligt. Enligt 9 kap. 7 § RB kan rätten vid vite förelägga vårdsnadshavaren att inställa sig. I 9 § i 1964 års lag finns vidare en bestämmelse om att den som inte fyllt 20 år inte får dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse, om inte den som har vårdsnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet. Någon rätt för vårdsnadshavaren att erhålla ersättning för inställelse i dessa fall finns inte.

I departementspromemorian föreslås att ersättning till vårdsnadshavare för inställelse i dessa fall skall utgå enligt de grunder som gäller för vittne. Nästan alla remissinstanser har tillstyrkt förslaget eller lämnat det utan erinran.

Enligt min mening är det otillfredsställande att vårdsnadshavare saknar rätt att få ersättning för inställelse i de aktuella fallen. Det är givetvis av stor betydelse att domstolarna har ett så fullständigt underlag för bedömning av påföljdsfrågan som möjligt. Inte minst upplysningar från vårdsnadshavarna kan härvid vara av stor betydelse. En utredningskostnad i påföljdsfrågan bör i princip betalas av det allmänna och det bör inte godtas att en domstol för att inte vårdsnadshavaren skall drabbas av utgifter och förlora arbetsförtjänst avstår från att höra honom. Jag biträder därför förslaget i promemorian att vårdsnadshavare skall få rätt till ersättning för inställelse vid domstol i de nu aktuella fallen enligt samma grunder som gäller för vittne.

När det gäller den närmare utformningen av ersättningsregeln i 21 kap. RB biträder jag det förslag som JO framfört under remissbehandlingen och som innebär att som förutsättning för vårdsnadshavares ersättningsrätt anges att denne hörs enligt 21 kap. 1 § RB och inte som enligt promemorian att vårdsnadshavaren hörs i anledning av åklagarens talan. Frånsett denna ändring, som är av redaktionell natur, har bestämmelsen tagits upp i överensstämmelse med promemoriaförslaget.

Enligt 11 § kungörelsen (1964: 567) med vissa bestämmelser angående tillämpningen av lagen den 29 juni 1964 (nr 542) om personundersökning i brottmål är personundersökare bl. a. skyldig att på kallelse inställa sig i rätten för att i fall av behov lämna upplysningar. Enligt 9 § i 1964 års lag gäller vidare att personundersökaren skall höras, om skäl är därtill. Någon rätt till ersättning för sådan inställelse föreligger inte för personundersökare.

Jag delar den i promemorian framförda uppfattningen att även en personundersökare bör ha rätt till ersättning i de fall då han hörs inför rätta. Det ankommer på Kungl. Maj:t att besluta i denna fråga.

7. Hemställan

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

- 1) *lag om ändring i rättegångsbalken,*
- 2) *lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.*

Förslagen torde få fogas till statsrådsprotokollet som *bilaga 2*.

Jag hemställer, att lagrådets yttrande över lagförslagen inhämtas genom utdrag av protokollet.

Vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt bifaller Hans Maj:t Konungen.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

Bilaga 1

Departementspromemorians förslag

Förslag till

Lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom förordnas

dels att 20 kap. 7 § första stycket 1 rättegångsbalken¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt nedan anges,

dels att i 21 kap. samma balk skall införas en ny paragraf, 11 §, av nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

20 kap.

7 §.

Åklagare må ————— å brott:

1. om det är uppenbart, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter icke skulle komma att ådömas och att den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt; eller

1. om det med skäl kan antagas, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter icke skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring ej är påkallad ur allmän synpunkt; eller

2. om brottet ————— betydelse; eller

3. om det ————— väckes; eller

4. om brottet ————— särskilda skäl.

Beslut jämlikt ————— av riksåklagaren.

Beslut att ————— finnas föreligga.

Närmare föreskrifter ————— av Konungen.

21 kap.

11 §.

Höres den som har vårdnaden om omyndig i anledning av åklagarens talan, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1971.

¹ Senaste lydelse av 20 kap. 7 § se 1964: 166.

Förslag till

Lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Härigenom förordnas, att 1 och 9 §§ lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare¹ skall ha nedan angivna lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Har brott begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, må, utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att ej tala å brottet,

om den underårige ställes under övervakning jämlikt 26 § barnavårdslagen, omhändertages för samhällsvård enligt 29 § sagda lag eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd *erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning* samt det med skäl kan antagas att härigenom vidtages vad som är lämpligast för hans tillrättaförande, eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Åtal skall — — — — — allmän synpunkt.

Har brottet begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, må, utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att ej tala å brottet,

om den underårige ställes under övervakning jämtlikt 26 § barnavårdslagen, omhändertages för samhällsvård enligt 29 § sagda lag eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd *blir föremål för annan hjälp- och stödåtgärd* samt det med skäl kan antagas att härigenom vidtages vad som är lämpligast för hans tillrättaförande, eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

9 §.

Ej må — — — — — i målet.

Innan någon — — — — — äro därtill.

Höres den som har vårdnaden om den som icke fyllt tjugo år, äge han rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1971.

¹ Senaste lydelse av 9 § se 1969: 163.

Bilaga 2

Till lagrådet remitterat förslag

Förslag till**Lag om ändring i rättegångsbalken**

Härigenom förordnas i fråga om rättegångsbalken
dels att 20 kap. 7 § skall ha nedan angivna lydelse,
dels att i balken skall införas en ny paragraf, 21 kap. 11 §, av nedan
angivna lydelse.

20 kap.

7 §¹

Åklagare må besluta att icke tala å brott:

1. om det *är uppenbart*, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter icke skulle komma att ådömas och att den misstänktes lagföring ej *är* påkallad ur allmän synpunkt; eller

1. om det *kan antagas*, att i händelse av lagföring annan påföljd än böter icke skulle komma att ådömas och den misstänktes lagföring ej *finnes* påkallad ur allmän synpunkt; eller

2. om brottet förövats, innan den misstänkte dömts för annat av honom förövat brott eller till fullo undergått straff eller annan påföljd för sådant brott, och det är uppenbart, att brottet i jämförelse med det andra brottet är med hänsyn till påföljden utan nämnvärd betydelse; eller

3. om det i annat fall av särskilda skäl är uppenbart, att påföljd ej erfordras för att avhålla den misstänkte från vidare brottslighet och att det med hänsyn till omständigheterna ej heller eljest är påkallat, att åtal väckes; eller

4. om brottet uppenbarligen begåtts under inflytande av sådan själslig abnormitet, som avses i 33 kap. 2 § brottsbalken, samt slutet psykiatrisk vård eller vård i vårdhem eller specialsjukhus för psykiskt utvecklingsstörda kommer till stånd utan lagföring och åtal ej är påkallat av särskilda skäl.

Beslut jämlikt första stycket 3 må meddelas endast av riksåklagaren.

Beslut att ej tala å brott må återkallas, om tillräckliga skäl för beslutet ej längre finnas föreligga.

Närmare föreskrifter om beslut att ej tala å brott meddelas av Konungen.

¹ Senaste lydelse av 20 kap. 7 § 1967: 943.

21 kap.

11 §

Vårdnadshavare som höres enligt 1 § äge rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1971.

Förslag till**Lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare**

Härigenom förordnas, att 1 och 9 §§ lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare skall ha nedan angivna lydelse.

1 §

Har brott begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, må, utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att ej tala å brottet,

om den underårige ställes under övervakning jämlikt 26 § barnavårdslagen, omhändertages för samhällsvård enligt 29 § sagda lag eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd *erhåller särskild tillsyn eller lämplig sysselsättning* samt det med skäl kan antagas att härigenom vidtages vad som är lämpligast för han tillrättaförande, eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

Åtal skall dock väckas, om det finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Har brott begåtts av någon som vid tiden för brottet ej fyllt aderton år, må, utöver vad som följer av 20 kap. 7 § rättegångsbalken, åklagare besluta att ej tala å brottet,

om den underårige ställes under övervakning jämlikt 26 § barnavårdslagen, omhändertages för samhällsvård enligt 29 § sagda lag eller blir föremål för annan därmed jämförlig åtgärd eller utan dylik åtgärd *blir föremål för annan hjälp- och stödåtgärd* samt det med skäl kan antagas att härigenom vidtages vad som är lämpligast för hans tillrättaförande, eller

om brottet uppenbarligen skett av okynne eller förhastande.

9 §¹

Ej må den som icke fyllt tjugo år dömas till fängelse, skyddstillsyn eller ungdomsfängelse, med mindre den som har vårdnaden om honom, där så lämpligen kunnat ske, blivit hörd i målet.

Innan någon som är under tjuogoett år dömes till påföljd som avses i första stycket skall den som utfört personundersökning i målet höras, om skäl äro därtill.

Vårdnadshavare som höres enligt första stycket äge rätt till ersättning och förskott enligt vad om vittne är stadgat.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1971.

¹ Senaste lydelse 1969: 163.

Utdrag av protokoll, hållet i lagrådet den 25 mars 1971.

Närvarande: f. d. justitierådet Regner, regeringsrådet Martenius, justitierådet Bernhard, justitierådet Holmberg.

Enligt utdrag av protokoll över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet den 12 mars 1971, hade Kungl. Maj:t förordnat, att lagrådets utlåtande skulle inhämtas över upprättade förslag till 1) *lag om ändring i rättegångsbalken*, 2) *lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare*.

Förslagen, som finns bilagda detta protokoll, hade inför lagrådet förredragits av kammaråklagaren Gösta Welanders.

Lagrådet yttrade:

Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

20 kap. 7 §

Åklagares rätt att med stöd av förevarande paragraf underlåta åtal torde ha utnyttjats i mindre omfattning än som var avsett när bestämmelsen i samband med BrB:s införande fick sin nu gällande lydelse. En något vidgad tillämpning är väl förenlig med lagrummets syfte. Troligen skulle en praxis präglad av mindre återhållsamhet kunna uppnås genom tillämpningsföreskrifter eller anvisningar till åklagarmyndigheterna, och paragrafen skulle då kunna bibehållas oförändrad. Emellertid torde uppenbarhetsrekvisitet, som enligt den gällande lydelsen hänför sig både till bedömningen av brottet och till prövningen av frågan huruvida lagföring är påkallad ur allmän synpunkt, ha utgjort grunden för den restriktiva tillämpningen av paragrafen, och lagrådet anser sig därför böra godta att paragrafen ändras på det sätt som föreslås.

Lagrådet vill emellertid — under hänvisning till vad hovrätten över Skåne och Blekinge anfört i sitt remissyttrande — erinra om att en invändningsfri tillämpning av rätten att underlåta åtal kan åstadkommas endast så länge denna håller sig till vad som framstår som undantagsfall. Även ett beslut att underlåta åtal måste grundas på tillförlitlig utredning i det särskilda fallet både om brottet och om den misstänktes förhållanden, och det kan därför ifrågasättas om en vidgad tillämpning

av förevarande paragraf medför en sådan arbetslättnad för de rättsvårdande organen, vars uppnående är det aktuella syftet med det remitterade förslaget.

Av motiven till bestämmelsen i dess nuvarande lydelse framgår, att möjligheten att underlåta åtal är avsedd att stå till buds vid ringare brott eller lagöverträdelse av föga allvarlig beskaffenhet och i allmänhet endast när gärningen tillika framstår såsom mindre straffvärd i jämförelse med de flesta andra gärningar som faller under samma straffbud. Departementschefens yttrande i remissprotokollet att den yttre ramen för åtalsunderlåtelse enligt förslaget vidgas något genom att åklagaren får rätt att underlåta åtal, även om straffet vid lagföring skulle bli höga böter, torde inte innebära att någon ändring av lagrummets allmänna syfte skulle vara avsedd. I de av departementschefen antydda fallen kan det inte sägas vara fråga om ringa brott eller lagöverträdelse av föga allvarlig beskaffenhet, och lagföring måste därför i praktiskt taget alla sådana fall vara att anse som påkallad ur allmän synpunkt (jfr lagrådets yttrande i prop. 1964: 10 s. 326). Såsom departementschefen uttalar, finns icke heller utrymme för att underlåta åtal, om det föreligger tvekan om att annan påföljd än böter skulle ådömas.

Vad departementschefen anför om paragrafens tillämpning i fråga om narkotikabrott föranleder ej erinran från lagrådets sida.

21 kap. 11 §

I remissprotokollet framhåller departementschefen att vårdnadshavares hörande inför domstolen kan vara av stor betydelse vid bedömande av påföljdsfrågan och att en utredningskostnad i denna fråga i princip bör betalas av det allmänna. Det torde sålunda vara avsett att ersättning som tillerkänts vårdnadshavare för inställelse vid domstol icke skall återgäldas till statsverket av den tilltalade om han fälls för brottet utan att kostnaden skall stanna på statsverket. I enlighet med vad som föreskrivits i fråga om ersättning till tolk (5 kap. 8 § RB) bör i den föreslagna paragrafen intagas uttrycklig bestämmelse om att ersättningen skall gäldas av statsverket.

Förslaget till lag om ändring i lagen med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

9 §

I det föreslagna nya tredje stycket i paragrafen bör, i enlighet med vad som förordas i fråga om 21 kap. 11 § RB, intagas uttrycklig föreskrift om att ersättningen skall gäldas av statsverket.

Ur protokollet:

Ingrid Hellström

Utdrag av protokollet över justitieärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet på Stockholms slott den 26 mars 1971.

Närvarande: statsministern PALME, ministern för utrikes ärendena NILSSON, statsråden STRÄNG, ANDERSSON, HOLMQVIST, ASP-LING, SVEN-ERIC NILSSON, LUNDKVIST, GEIJER, MYRDAL, WICKMAN, MOBERG, BENGTSSON, NORLING, LÖFBERG, LID-BOM, CARLSSON, FELDT.

Chefen för justitiedepartementet, statsrådet Geijer, anmäler efter gemensam beredning med statsrådets övriga ledamöter lagrådets utlåtande över förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m. m.

Föredraganden redogör för lagrådets yttrande.

Lagrådet godtar den föreslagna ändringen av 20 kap. 7 § första stycket 1 RB. Lagrådet sätter emellertid i fråga om en vidgad tillämpning av åklagares rätt att underlåta åtal medför någon arbetslättnad, eftersom även beslut att underlåta åtal måste grund sig på tillförlitlig utredning både om brottet och den misstänktes förhållanden. Enligt min mening måste det dock otvivelaktigt medföra en processekonomisk vinst att dessa ärenden inte förs till domstol. Än viktigare anser jag det vara att den misstänkte i dessa fall undgår att föras inför domstol. Lagändringen har således också en kriminalpolitisk fördel.

Lagrådet uttalar vidare, att någon ändring av lagrummets allmänna syfte inte torde vara avsedd. Jag delar denna uppfattning såtillvida att principen att en kriminaliserad gärning regelmässigt skall följas av en påföljd inte frångås genom lagändringen. Jag vidhåller emellertid den mening jag uttalat i lagrådsremissen, nämligen att den yttre ramen för åtalsunderlåtelse som följd av ändringen vidgas något genom att åklagaren får rätt att underlåta åtal även om straffet vid lagföring skulle bli höga böter. Som jag anför i remissen saknas dock utrymme för att underlåta åtal, om det föreligger tvekan att annan påföljd än böter skulle ådömas. Dessutom förutsätts att åtal inte finnes påkallat ur allmän synpunkt.

Jag godtar lagrådets förslag om att i 21 kap. 11 § RB och 9 § i 1964 års lag införa en uttrycklig föreskrift om att ersättningen skall gäldas av statsverket.

Under återopande av det anförda hemställer jag att Kungl. Maj:t föreslår riksdagen att antaga inom justitiedepartementet upprättade förslag till

- 1) lag om ändring i rättegångsbalken,
- 2) lag om ändring i lagen (1964: 167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

Med bifall till vad föredraganden sålunda med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen att till riksdagen skall avlåtas proposition av den lydelse utdraget ur detta protokoll utvisar.

Ur protokollet:

Britta Gyllensten

